Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Závěti jako pramen k rekonstrukci ekonomických vazeb kutnohorských měšťanů ve druhé polovině 15. století

Bakalářská práce

2025 Josef Vokolek

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	**Josef Vokolek**
Osobní číslo:	**H22112**
Studijní program:	**B0222A120026 Historie**
Specializace:	**Historie – Ochrana hmotných památek**
Téma práce:	**Závěti jako pramen k rekonstrukci ekonomických vazeb kutnohorských měšťanů druhé polovině 15. století**
Zadávající katedra:	**Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Vypracovaná bakalářská práce by měla zahrnout dvě oblasti. Student/ka se musí vypořádat s literaturou věnovanou pozdě středověké a raně novověké testamentární praxi a představit hlavní interpretační možnosti a jejich úskalí. V druhé části práce využije podnětů ze současné diskuse o ekonomických regionech a hierarchii trhů (např. Thomas Hill) a pokusí se na základě analýzy dvou nejstarších dochovaných kutnohorských pamětních knih o rekonstruci gegrafického rozložení zadlužení. Součástí vyhodnocení bude i porovnání sítí poskytovatelů a naopak příjemců úvěrů.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Hrubá, Michaela: Zvonění na sv. Alžbětu : odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku. Praha 2011.
Jíšová, Kateřina a Doležalová, Eva (eds.): Pozdně středověké testamenty v českých městech : prameny, metodologie a formy využití, Praha 2006.
Ostmitteleuropa im 14.-17. Jahrhundert. Eine Region oder Region der Regionen. (Eds.) Marian Dygo - Sławomir Gawlas – Hieronim Grala, Warszawa 2003.
Macek,Josef: Jagellonský věk v českých zemích (3). Města. Praha 1998.
Zentralität als Problem der mittelalterlichen Stadtgeschichtsforschung. (Ed.) E. Meynen Köln/Wien 1979.

Vedoucí bakalářské práce: **prof. Mgr. Martin Čapský, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2024**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2025**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2024

Prohlašuji:

Práci s názvem Závěti jako pramen k rekonstrukci ekonomických vazeb kutnohorských měšťanů ve druhé polovině 15. století jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Košicích dne 12. 3. 2025

Josef Vokolek v. r.

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce, prof. Mgr. Martinovi Čapskému Ph.D., za cenné rady, připomínky a užitečná doporučení vhodné literatury. Neméně si vážím jeho vstřícného přístupu a možnosti podnětných konzultací.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá ekonomickými vazbami kutnohorských měšťanů na základě použití testamentů jako hlavního pramene k jejich poznání. Cílem první teoretické části je pojednat o středověké právní praxi, problematice zkoumání posledních vůlí a popsat teorii tržních zón. V druhé analytické části jsou nejdříve zkoumány kutnohorské pozdně středověké závěti z hlediska seznamů dlužných osob. Na základě obsahu textu a poznání věřitelů a dlužníků autor popisuje socioekonomickou situaci zůstavitelů a pokouší se o rekonstrukci ekonomických vazeb. Spolu s tím je nastíněno možné geografické rozložení dluhů v konfrontaci s obchodními okruhy.

Klíčová slova

15. století, Kutná Hora, testamenty, měšťané, dluhy, obchod, ekonomické regiony

Title

The Testaments as a Source for the Reconstruction of the Economic Relationships of the Burghers of Kutná Hora in the Second Half of the 15th Century

Annotation

This bachelor's thesis deals with the economic ties of the burghers of Kutná Hora based on the use of testaments as the main source for their knowledge. The aim of the first theoretical part is to describe medieval legal practice, the problem of researching last wills and to describe the theory of market zones. In the second analytical part, the Kutná Hora late medieval testaments are first examined in terms of lists of persons owed money. On the basis of the content of the text and the knowledge of creditors and debtors, the author describes the socio-economic situation of the testators and attempts to reconstruct economic relations. Along with this, the possible geographical distribution of debts is outlined in confrontation with trade areas.

Keywords

15th century, Kutná Hora, testaments, burghers, debts, trade, economic regions

Obsah

Úvod 8
1 Výzkum kšaftů, právní praxe a ekonomické zóny 10
1.1 Literatura věnovaná testamentům 10
1.2 Středověká právní praxe 12
1.3 Regiony, trh a obchod 15
2 Přehled lokálního bádání, prameny a metodika práce 19
2.1 Zájem o kutnohorské testamenty 19
2.2 Metody zpracování a prameny 21
3 Socioekonomická analýza a prostorové rozložení dluhů 25
3.1 Registrum rubeum parvum 25
3.2 Registrum flaveum minus 38
4 Kšaftující ženy 47
4.1 Vývoj právního postavení 47
4.2 Dědické strategie 48
5 Geografické okruhy 57
6 Možnosti dalšího bádání 60
Závěr 61
Summary 63
Seznam pramenů a literatury 65
Seznam zkratek 70
Seznam vyobrazení 71

Úvod

Práce si za svůj hlavní cíl klade pokus o rekonstrukci ekonomických vazeb kutnohorských měšťanů, a to na základě kšaftů, které jsou zapsané ve dvou památných knihách kutnohorské městské rady. Zajímat nás budou především závěti obsahující záznamy o dluzích. Tyto seznamy totiž dále hrají stěžejní úlohu při řešení vytyčeného úkolu. Společným postupem u každého je detailní rozbor a zjištění co nejvíce informací pro daný případ. V těchto soupisech půjde především o zjištění dlužné sumy a spolu s občasnými přípisky také o poznání profesí konkrétních osob. V mnoha případech k tomu pomohou předměty, za něž dotyčný dlužil, a často mohly souviset právě s jeho prací. Po zjištění všech potřebných informací proběhne nástin obchodních aktivit nebo alespoň socioekonomické situace testátorů. V menší míře dojde i na ostatní, dlužníky a věřitele, u kterých je postupováno podobným způsobem, a to s cílem zjistit v jakém vztahu (příbuzenském, přátelském, obchodním) mohly ke kšaftujícímu být.

Uvedené otázky se týkají mužských testamentů, přičemž v další části dojde obdobně i na ženské. Zkoumány jsou způsoby nakládání s majetkem v rámci rodiny a na základě toho i možný sociální status a majetková základna. K těmto informacím je navíc přidán rozbor zapsaných dluhů v jednotlivých textech. Podle zjištěných informací dochází k pojmenování způsobů nakládání s pohledávkami a jejich využívání jako možných darů. Podobně je to i u dluhů, kde se otázka zaměřuje na způsoby splácení a jejich možnou souvislost s činnostmi testátorky. Na základě toho je možné porovnat konkrétní chování mužů a žen a pojmenovat viditelné odlišnosti.

Kromě interpretace obchodních a finančních vztahů zůstavitelů se zaměříme i na lokality poskytovatelů a příjemců dluhů. Ty jsou konfrontovány s ekonomickými okruhy. Otázky týkající se rozložení dluhů lze souhrnně charakterizovat jako zjišťování a identifikaci konkrétních míst, stejně jako analýzu jejich poměrného zastoupení v závislosti na rostoucí vzdálenosti od centra zájmu, kterým je v tomto případě Kutná Hora.

Text práce je strukturován do dvou hlavních tematických oblastí. Tyto sekce lze charakterizovat jako teoretickou a analytickou. Úvodní stať poskytuje stručný přehled klíčových textů zaměřených na rozbor a interpretaci závětí, přičemž důraz je kladen zejména na historiografický zájem o toto téma v českém prostředí. Právní rámec středověku a s ním související možnosti odkazování majetku jsou podrobně rozpracovány v navazující části věnované tomuto tématu. V závěru uvedené kapitoly je několik odstavců věnováno autorům zabývajícím se aplikací teorie tržních zón. Na tomto základě jsou vymezeny jednotlivé

kategorie a přiřazeny k nim komodity, které mohly v charakterizovaných okruzích v různé míře sloužit jako předmět obchodu.

Druhá kapitola, stále v teoretické rovině, se zaměřuje konkrétněji na zkoumané téma a pojednává o literatuře věnované Kutné Hoře, s důrazem na problematiku kšaftů. Jsou zde uvedeny klíčové práce, které později přispívají k poznání jednotlivých osob i procesů souvisejících s místní důlní činností. Dále se zabývá i prameny a metodikou práce s přihlédnutím na problematiku výkladu kšaftů.

Třetí kapitolou se dostáváme k jádru celé práce a vstupujeme tak do části analytické. Text je rozřazen do dvou menších oddílů a každý z nich se samostatně věnuje jedné památné knize. Podrobněji je nahlíženo především na testamenty se zápisy zaznamenávajícími dluhy a pohledávky. Tyto informace jsou z velké části podkladem pro interpretaci spočívající ve ztotožnění osob a následném určení povolání nebo jiných aktivit.

Vlastní kapitola, již čtvrtá, je věnována ženám, které jsou pro určitá specifika odděleny do zvláštní části. Zde jsou zkoumány nejen jejich závěti, ale také právní postavení. V návaznosti na obsah textů je možné vysledovat určité podobné strategie při nakládání s dluhy a v několika málo situacích i rodinnou situaci. Oddělením do vlastních částí je možné sledovat odlišnosti při vyřizování finančních záležitostí, ať už se jedná o dluhy nebo pohledávky.

Poslední, pátá kapitola, čerpá v zásadě z již jmenovaného. Vracíme se zde znovu k tržním okruhům tentokrát ale s pokusem aplikovat obchodní okruhy na zjištěné lokality získané ze seznamu dlužníků. Pro přehled je každé místo zařazeno do příslušné kategorie s poznámkou o vzdálenosti do Kutné Hory. Podobnému účelu slouží i mapa, kde nejsou jednotlivé body, ale alespoň schematicky pro rámcovou představu jsou znázorněny rádiusy, hrající roli okruhů, v definovaných vzdálenostech.

Uspokojivé vyřešení nastíněných problémů a zodpovězení kladených otázek umožní objasnit mnohé dosud nejasné skutečnosti a zároveň ověřit možnost aplikace zvoleného postupu i na jiná města či rozsáhlejší celky. Zároveň prověří i potenciál kšaftů jako pramene pro ekonomické a geografické analýzy.

1 Výzkum kšaftů, právní praxe a ekonomické zóny

1.1 Literatura věnovaná testamentům

Kšafty nebyly vždy předmětem zájmu hlavního směru bádání. To se radikálně mění s příchodem francouzských historiků škol Annales, kteří se oprostili od zažitého chápání výkladu historie a upřeli svou pozornost k dějinám každodennosti, a především dějinám mentalit. Pokud jde o zájem o zmiňované téma v rámci zemí, tak je nutno zmínit i další, ve kterých téma posledních poručení začalo být bráno jako relevantní pramen pro historický výzkum. V Itálii se hlavní směr bádání vydal cestou výzkumu religiozity, zbožnosti a později také postavením kšaftujících žen v Benátkách. Dalším územím jsou německé země. Ty jsou pro české prostředí důležité v mnoha ohledech. Nejde jen o zjevnou fyzickou blízkost obou území, ale především s tím spojené právní okruhy a normy, které byly sdíleny i s českými městy. Výzkumy středověkých testamentů v této oblasti disponují oproti našim značnou výhodou, jež spočívá v rozsahu dochovaných souborů.[1]

Kšafty jsou i dnes v českém prostředí hojně využívány jako pramen vědeckého zkoumání. Doba jejich výzkumu je vymezena především obdobím středověku a raného novověku. Velmi často jsou testamenty měšťanů či šlechty tématem závěrečných prací, zejména na katedrách historických ústavů[2] nebo pomocných věd historických, kde se jedná především o paleografický rozbor. V případě historické interpretace je na ně nahlíženo z mnoha pohledů a lze je zkoumat různými způsoby. Jedním méně častým může být zpracování do datové základny, kdy je to užitečné zejména při vyšším počtu kšaftů. Touto problematikou se zabývaly Olga Fejtová a Kateřina Jíšová, jež zpracovaly pražské testamenty z období 15.-17. století do počítačové databáze.[3] Tento způsob ale není vhodný pro všeobecné použití z důvodu nedostatečného počtu dochovaných posledních vůlí. Díky tomu se objevují specifičtější pohledy, které pro kvantitativní omezenost přistupují s konkrétnějšími tématy a cíli výzkumu. Může jimi být například analýza zbožných odkazů, pozůstalostních inventářů, rodinné poměry nebo způsoby dělení majetku. Prvnímu jmenovanému se věnoval Tomáš Borovský, který si pro

[1] Michaela HRUBÁ, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle". Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době,* Ústí nad Labem 2002, s. 23–26.
[2] *Seznam diplomových a bakalářských prací s tématikou raného novověku obhájených na KH PF UJEP v letech 1990-2000*, in: Michaela Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech v raném novověku (=Acta Universitatis Purkynianae 55, Philosophica et historica 4, Studia historica 4), Ústí nad Labem 2000, s. 255–258.
[3] Olga FEJTOVÁ – Kateřina JÍŠOVÁ, *Měšťanské testamenty jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky, Praha 2006, s. 15–27.

výzkum vybral kšafty brněnských měšťanů v období let 1410-1530.[4] Pozůstalostním inventářům, které často mohly být i součástí kšaftu, se zabýval z hlediska poznání každodennosti Jiří Pešek.[5] Podobně pak využila testamenty Michaela Antonín Malaníková, kdy je použila jako podklad pro seznámení se s materiální kulturou v domácnostech brněnských měšťanů.[6] Stejně tak se věnovala i specifickému tématu ženských kšaftů s pramennou základnou opět v pozdně středověkém Brně.[7] Ucelený sborník, který vznikl na základě konference konané v roce 2005, obsahuje klíčové části uvedeného výzkumu spolu s dalšími možnostmi studia testamentů kněží a šlechticů. Jedna z jeho částí se navíc věnuje obecným metodologickým přístupům a celkovému zpracování tohoto typu pramenů.[8]

Míra zpracování se odvíjí od konkrétní lokality, jelikož klíčovou roli v tomto ohledu hraje samotné dochování pramenů. Příkladem můžou být práce Michaely Hrubé, která se ve svých vědeckých výzkumech soustavně zaměřuje na oblast severozápadních Čech.[9] Ve jmenované oblasti se testamenty zabývají nebo zabývali i další badatelé. Z těchto lze uvést Petra Raka a jeho studii o inventarizaci pozůstalostí v Chomutově v období před Bílou horou[10] nebo dva články věnující se rodině pohledem testamentů z období 16. století. Jeden z nich je od Michaely Štajnerové[11] a základem jsou poslední vůle z Litoměřic a druhý od Petry Hoffmanové[12] s prameny z královského města Louny.

[4] Tomáš BOROVSKÝ, *„Zu der Ere Gots und meiner Seele zu Selikeit ". Odkazy brněnských měštanů církevním institucím v letech 1410–1530*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univertizy C 46, 1999, s. 79–96.
[5] Jiří PEŠEK, *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*, Opera Historica 1, 1991, č. 1, s. 30–42.
[6] Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Materiální kultura brněnských domácností 15. století v zrcadle testamentů*, Brno v minulosti a dnes 25, 2012, č. 1, s. 61–78.
[7] TÁŽ, *Několik poznámek k ženským testamentům v pozdně středověkém Brně*, in: K. Jíšová – E. Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty, s. 139–143.
[8] Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky*, Praha 2006.
[9] Ze starších prací stojí za zmínku monografie M. HRUBÉ, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle". Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době,* Ústí nad Labem 2002. Dále také publikace věnující se specificky ženám a jejich postavení TÁŽ, *Zvonění na sv. Alžbětu. Odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011.
[10] Petr RAK, *Inventarizace pozůstalostí v předbělohorském Chomutově*, in: M. Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech, s. 35–53.
[11] Michaela ŠTAJNEROVÁ, *Litoměřické testamenty z let 1527–1576 jako pramen k dějinám rodinných struktur*, in: M. Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech, s. 87–106.
[12] Petra HOFFMANOVÁ, *Rodina v 16. století z pohledu testamentů královského města Louny*, in: M. Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech, s. 107–122.

1.2 Středověká právní praxe

Na podobu poslední vůle mělo vliv, zda bude napsána nebo přednesena ústně před městskou radou.[13] V souvislosti s tím ale také měl svou signifikantní roli i právní okruh, ke kterému příslušelo konkrétní město nebo později také jaký zákoník byl při sepisování závětí užíván. Základním předpokladem pro tento právní úkon bylo svobodné nakládání s majetkem. V celém tomto procesu měla být městská rada garantem správného plnění poslední vůle a v případě sporů hájit zájmy vdov, sirotků či dětí, které nebyly schopny spravovat zděděný majetek. V našem prostředí českých zemí toto právo odkazovat majetek obdrželi měšťané většiny královských měst roku 1372 od císaře Karla IV.[14] Mimo to bylo nutné potvrdit právní způsobilost k sepsání kšaftu. Ta byla často uvedena formulí přímo v posledním pořízení na jeho začátku.[15]

Nyní již ke zmiňovaným právním okruhům. V zásadě odlišujeme dva, a to severoněmecký a jihoněmecký. Z hlediska územní působnosti mezi nimi nebyla striktní hranice i když poloha hrála také svou roli. Aplikaci daného okruhu naopak výrazně ovlivňovaly poměry politické, hospodářské a vlastnické a mohlo tak docházet i ke změnám.[16] Prvně jmenované mělo svou vrchní stolici v Magdeburku a odvolací pak v Litoměřicích. Tento právní okruh byl v mnohém závislý na vrchní (magdeburské) stolici a díky tomu je toto právo některými považováno za konzervativnější a méně akceschopné.[17] Tento náhled je nejspíše také dán určitou odlišností, kdy toto právo bylo stabilnější a strukturovanější na rozdíl od práva jihoněmeckého.[18] Na druhou stranu odvolání k zahraniční stolici bylo zrušeno již za krále Jana Lucemburského, ale ani poté právní dotazy do Magdeburku neustaly.[19] Poněkud odlišné vlastnosti platily pro právo jihoněmecké s odvolací stolicí na Starém Městě pražském. Tento typ právního okruhu dával více prostoru recepci římského práva a rovněž bral ohled na články práva zemského.[20] Díky tomu je považováno za více pružné a schopné rychlejšího vývoje.[21] Mimo to mohou být zdrojem k poznání městských práv knihy nálezů nebo naučení. V zásadě

[13] M. HRUBÁ, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle"*, s. 176.
[14] Tamtéž, s. 47.
[15] Jiří KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 191.
[16] František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 248–249.
[17] M. HRUBÁ, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle",* s. 49–50.
[18] F. HOFFMANN, *České město*, s. 252.
[19] Tamtéž, s. 249.
[20] M. HRUBÁ, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle",* s. 50.
[21] F. HOFFMANN, *České město*, s. 252.

se jedná o rozhodnutí vrchní stolice daného právního okruhu, která zároveň mohla fungovat jako precedens pro podobné budoucí případy.[22]

Vedle těchto zmíněných existovala například také práva brněnská a jihlavská. Brněnská měla za svůj základ listinu udělenou Václavem I. roku 1243, s pozdějšími vlivy z rakouského městského práva (šlo především o města Enže a Vídeň) [23]. Přes implementaci těchto článků do brněnských práv nebylo Brno právně závislé na Vídni v otázce právních naučení, ale naopak se samo stalo pro mnoho měst vrchní stolicí. [24] Naproti tomu práva jihlavská byla provázána s hornickou činností, a proto do jejího obvodu patřila i Kutná Hora. Z vlivu tohoto okruhu se později dostala Kutná Hora až díky Jiřímu z Poděbrad roku 1467.[25] Mimo to bylo kutnohorské právo ovlivňováno také Starým Městem pražským a poté i později vzniklými zákoníky (Brikcí z Licka, Pavel Kristián Koldín).[26] Toto horní město mělo mimo jiné vliv na utváření právních termínů prostřednictvím několika zde působících osob. Jimi byli kutnohorští písaři Petr Přespole a Vít Tasovský z Lipoltic. Právě oni pracovali například na právních překladech jihlavského okruhu nebo horního zákoníku.[27]

Zmíněné právní odlišnosti dávají tušit, že se při rozhodnutí odkázat někomu svůj majetek nabízelo několik možností, jak to právně provést. První variantou mohlo být tzv. vzdání se majetku (často psáno před zahájeným soudem). Takové předání majetku před soudem bylo tímto legitimní a „úředně ověřeno“. Následně bylo toto vzdání se zapsáno do příslušných městských knih daného města. Tlak na akceptování písemné závěti psané z domova přicházel zejména ze strany církve, a to kvůli zbožným odkazům umírajících. Tím, že měl kšaft napsaný v domě umírajícího stejnou platnost jako vzdání se před soudem, bylo zamezeno pozdějším sporům o legitimitu a pravost odkazu. Zavedení této změny do městských práv proběhlo od 13. století. Zároveň s tím bylo nutné zajistit alespoň dva svědky, kteří by v případě sporu byli garanty správnosti zápisu. Nemuselo ale nutně jít pouze o dva svědky, protože v některých kšaftech je jich i více.[28]

S rozšířením zvyku napsat svou poslední vůli v podobě kšaftu se setkáváme od poloviny 14. století. V této době začaly být testamenty četnější, a i díky tomu se začínají objevovat

[22] M. HRUBÁ, *" Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle "*, s. 50.
[23] F. HOFFMANN, *České město*, s. 252.
[24] Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, s. 152.
[25] F. HOFFMANN, *České město*, s. 253.
[26] Marie KAPAVÍKOVÁ, *Kutnohorské radní knihy z let 1462-1527 a městská správa v tomto období*, Sborník archivních prací archivu ministerstva vnitra 23, 1973, s. 128.
[27] F. HOFFMANN, *České město*, s. 252.
[28] M. HRUBÁ, *" Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle "*, s. 56–57.

speciální městské knihy, do kterých byly zapisovány poslední poručení. Tyto knihy jsou většinou nazvány jako „Kniha kšaftů“ nebo „Kniha testamentů“. Předtím byly kšafty vkládány například do knih pamětních městské rady, jako je tomu v případě Kutné Hory. Vložení testamentu do městských knih sloužilo nejen případným dědicům, ale také městu. Dědicové měli zapsáním do městských knih zaručenou legitimitu právního úkonu pro možné budoucí spory týkající se odkazu zemřelého, a město mělo díky zápisům přehled o majetku měšťanů a případně i o tom, jestli dědictví nespadne jako odúmrť městu. Zvláštní knihy, do kterých měly být zaznamenány všechny úkony spojené s dědictvím, vznikají na počátku 15. století na Novém Městě pražském. Nejprve šlo o knihy testamentů a o něco později se dočkaly samostatného svazku i inventáře majetku zemřelého. Jednotlivé knihy obsahující písemnosti pouze jednoho typu byly běžnější spíše ve větších městech, jakým byla i výše zmíněná Praha. V ostatních městech, kde četnost kšaftů nebyla nejspíše taková, postačily jiné městské knihy. Jednalo se buď o knihy památné, nebo soudní.[29]

V pohusitské době byla města silnější než kdy předtím. Toho také náležitě využívala, ale vedlo to k častým sporům se šlechtou.[30] V těch nešlo samozřejmě o nic jiného než o politický vliv a peníze. Měšťané totiž s růstem svých finančních prostředků chtěli zajistit uchování, a hlavně předání majetku i dalším generacím. Zájmy měst nejvíce prosazovala Praha. Proto také za staroměstského kancléře Jana Paška z Vratu vznikly zmíněné samostatné knihy pro testamenty a inventáře.[31]

Vyjmenovaná specifika jednotlivých právních okruhů v souvislosti s určitými místními odlišnostmi, vedla k myšlence sjednocení městských práv. S prvními pokusy se setkáváme na přelomu 15. – 16. století, kdy s tímto nápadem přichází písař komorního soudu Matěj Brikcí z Licka. Jím sepsaný zákoník nebyl nijak závazný, ale přesto byl užíván. Matěj Brikcí z Licka se ve svém zákoníku věnoval i problematice dědictví. Nešlo v zásadě o nic podstatného, protože ve většině pouze uvedl již dříve užívaná pravidla. [32] Šlo například o způsoby, jakými je možné odkázat svůj majetek, kdo může kšaftovat nebo potvrzení nutnosti dvou svědků, kteří měli ověřit pravost testamentu.[33]

[29] M. HRUBÁ, *" Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle "*, s. 57–58.
[30] Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). Díl 3. Města*, Praha 1998, s. 322–323.
[31] M. HRUBÁ, *" Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle "*, s. 66.
[32] Tamtéž, s. 67–68.
[33] Hermenegild JIREČEK – Josef JIREČEK (edd.), *M. Brikcího z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536*, Praha 1880, s. 312.

1.3 Regiony, trh a obchod

Jednotlivými tržními okruhy a jejich dělením a specifikacemi se ve své knize zabýval již Josef Janáček.[34] Ten také uvedl hlavní klasifikaci na trh místní a vzdálenější, který se poté dělil na trh oblastní, zemský a zahraniční.[35] Podobné členění na okruhy s analogickými vlastnostmi aplikoval také Tomáš Klír na příkladu Prahy.[36] Ten zároveň vycházel při tomto dělení z více prací, které se touto problematikou zabývaly. Jednou z nich je habilitační práce Thomase Hilla, jež později vyšla jako samostatná publikace.[37] Tato odborná monografie se věnuje městu Brémy a jeho obchodním záležitostem. Na trh je nahlíženo z hlediska zdejších řemesel, kdy jsou zkoumána jednotlivá povolání a následný vliv na obchod. Dále jsou podle již uvedené kvalifikace jmenovány zóny trhů nejen v rámci německého území, ale také mimo něj (Dánsko, Anglie, Norsko). V souvislosti s rozsáhlými styky je připomenuta i nezastupitelná role domácí samosprávy v podobě městské rady. Ta se snažila svými aktivitami podpořit obchod Brém nejen ochranou zájmů kupců, ale i rozšiřováním infrastruktury a budováním přístavů.[38]

V kšaftech se u jednotlivých jmen poskytovatelů nebo příjemců úvěrů objevují místa, která se dají rozdělit do několika obecnějších kategorií a ve velké míře souvisejí s trhy a obchodem. Právě členění na jednotlivé kategorie z hlediska obchodu nám může pomoci v jejich pochopení. První z nich by se dala nazvat místní, jinak také lokální. Zpravidla se jednalo přímo o obyvatele daného města či jeho částí, přičemž peněžní styk mezi nimi byl dán především vzájemnou blízkostí bydliště nebo vztahy příbuzenskými, přátelskými, obchodními či řemeslnickými. V případě obchodujících se okruh prakticky shoduje se zónou trhu nacházející se v areálu města. Pokud se vzdálíme od tohoto centra, lze sledovat sídla v relativně blízkém okolí. Tyto lokality byly definovány základním předpokladem dojezdové doby do místa určení, která bývá uváděna okruhem 10-20 km. Pouze v případech, kdy tato oblast nedostačovala dodávkami na místní trh, lze uvažovat o vzdálenosti 20-30 km.[39]

Následující zóna se od předchozích zásadně odlišuje, protože jde o vzdálenější prostor a úměrně s tím se jeho zastoupení snižuje. Délka trasy mohla být od 40 km, kde navazuje na

[34] Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.
[35] Tamtéž, s. 18–25.
[36] Jan KLÁPŠTĚ – Tomáš KLÍR – Ivo ŠTEFAN (edd.), *Krajina středověké Prahy*, Praha 2024, s. 526–530.
[37] Thomas HILL, *Die Stadt und ihr Markt. Bremens Umlands – und Aussenbeziehungen im Mittelalter (12. –15. Jahrhundert)*, Stuttgart 2004.
[38] Kateřina JÍŠOVÁ (rec.), *Thomas Hill, Die Stadt und ihr Markt. Bremens Umlands – und Aussenbeiziehungen im Mittelalter (12. – 15. Jahrhundert)*, Pražský sborník historický 34, 2006, s. 272–276.
[39] J. KLÁPŠTĚ – T. KLÍR – I. ŠTEFAN (edd.), *Krajina středověké Prahy*, s. 528–530.

předešlý okruh až do míst, jejichž vzdálenost přesahuje 100 km. V případě větší dálky šlo často o specializované výrobky, a ty netvořily takový podíl jako lokální produkce z okolí města či centra, kde se prodej uskutečňoval.[40] Do této kategorii lze zařadit pivo, které bylo dodáváno do širšího okruhu z důvodu jeho kvality nebo díky vysoké spotřebě daného místa. V našem případě je tímto místem například Kutná Hora, kam bylo dováženo pivo pražské a českobrodské. Právě pražské pivo bylo v 2. polovině 15. století dodáváno do širokého okruhu měst (Nymburk, Benešov, Třeboň, Telč).[41] Kromě vaření piva se v jagellonské době rozšířilo zakládání vinic, které bylo dáno především částečnou změnou klimatických podmínek v tomto období.[42] Tyto byly například budovány v okolí Plzně, Berouna, Kutné Hory a Čáslavi.[43] Pro tato tvrzení částečně hovoří suchá a horká léta v některých oblastech doložená zápisy o začátcích vinobraní. Toto oteplení je vymezeno od 70. let 15. století s výjimkou v období let 1491-1495 až do poloviny 16. století.[44]

Mimo výše uvedené lze také sledovat místa vymykající se všem nastíněným okruhům. Těmi jsou především města, se kterými byl veden vzájemný dálkový obchod. Jeho předmětem byly opět výrobky vyráběné ve větším množství, úžeji specializované nebo dosahující určité úrovně. Právě díky tomu byly prodejné na mezinárodních trzích a staly se předmětem zahraničního obchodu.[45] Pro naše prostředí lze uvést příklad rozvoje textilních řemesel, který byl především v druhé polovině 14. a začátkem 15. století. Především šlo o zpracování sukna, plátenictví a tkaní bavlny.[46] Toto odvětví postupně zaznamenávalo růst a díky tomu se stalo soukenictví důležitým prvkem tuzemské výroby. Sukno zde vyráběné bylo důležitým exportním artiklem do rakouských zemí, Uher anebo do horního Německa.[47] Kromě textilií byly hlavními vývozními artikly různé vzácné a drahé kovy. Měď a cín směřovaly především do Norimberka, německých krajů a Polska. Drahé kovy, jako stříbro nebo zlato, putovaly do Lince, Salcburku a Norimberku. Dále lze uvést rtuť, rumělku a jinak také obilí obchodované v Pasově, Linci nebo Sasku.[48] Dovozu ze zahraničních trhů dominuje především sůl, která byla

[40] Tamtéž, s. 530.
[41] Josef JANÁČEK, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959, s. 65–66.
[42] Marian DYGO, *Strukturen und Konjunkturen in der Wirtschaft der ostmitteleuropäischen Länder im 14. –15. Jahrhundert*, in: Marian Dygo – Sławomir Gawlas – Hieronim Grala (edd.), Ostmitteleuropa im 14. –17. Jahrhundert – eine Region oder Region der Regionen?, Warszawa 2003, s. 69.
[43] Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). Díl 1. Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992, s. 69.
[44] Oldřich KOTYZA – Karel PEJML – Jana SLÁDKOVÁ, *Několik poznámek ke kolísaní klimatu v Čechách 14. a 15. století*, Archeologia historica 15, 1990, s. 511, 514.
[45] J. JANÁČEK, *Řemeslná výroba*, s. 24.
[46] M. DYGO, *Strukturen und Konjunkturen,* s. 67.
[47] Tamtéž, s. 76.
[48] J. MACEK, *Jagellonský věk. Díl 1*, s. 152.

dovážena z Lince, Pasova, Krakovska či Saska. Na dalším místě je obecně koření (pepř, zázvor, muškát) často z Benátek, Norimberka a Vídně. Poté následuje například víno (Uhry, Rakousko, Itálie), slanečci (Míšeň, Sasko) a pivo (Svídnice).[49] Zároveň v českých zemích rostl zájem po dražších suknech z Itálie, Flander a Holandska.[50] Dále byla velká poptávka po předmětech ze železa (Rakousy, Štýrsko, Linec) a mezi obchodovanými předměty nechybělo ani proslulé sklo z Benátek.[51]

Pokud se vrátíme k otázce vývozu mědi, tak je nutné připomenout výraznou roli Kutné Hory. Právě zde se kromě stříbra spolu s ním těžila i měď, která byla exportním artiklem již v polovině 15. století. Ruda obsahující větší množství stříbra nesla pojmenování „černá" a díky tomu byl roku 1462 zakázán její vývoz a povolen byl až roku 1496. V této době, ale i po ní, musela být měď skladována ve Vlašském dvoře především z důvodu kontroly obsahu stříbra.[52] Měď jako surovina byla dodávána do již zmíněného Norimberka, Lipska, Ulmu nebo Freibergu. Především do prvních dvou měst byly trasy vedeny z Prahy několika obchodními cestami. Důvodem určení Prahy jako výchozího bodu byla skutečnost, že zde bydleli obchodníci, kteří prodej organizovali. Stejně jako Praha byl i Most hojně zastoupen svými obchody s kutnohorskou mědí.[53] Merkantilní vazby lze doložit i díky kutnohorským měšťanům, kteří se aktivně na obchodech podíleli. Jmenovitě lze zmínit Martina Kršňáka, který dlužil za měď a kvůli tomu zapsal svůj majetek kupci Rollarovi z Prahy a Erazimovi z Freibergu. Dále lze jmenovat příklad Jandy, perkmistra dolu Čapčoch. Ten se zavázal svůj dluh vůči Mikuláši Heroltovi z Chebu a Zievaldovi z Norimberka, v sumě 500 zl. uh., splácet mědí. Kromě těchto lze dohledat mnoho dalších osob zabývajících se stejnými aktivitami.[54]

Způsob získávání stříbra z měděné rudy se nazýval ságrování neboli procezování. Tento proces ale vyžadoval jeden klíčový prvek, kterým bylo olovo.[55] Tuto surovinu bylo nutné dovézt a stala se tak předmětem zájmu obchodníků. Mezi lokality, odkud bylo olovo přepravováno, můžeme zařadit Stříbro a také zahraniční Krakov, Goslar nebo Elkuš (Olkusz).[56] Olkusz bylo hornické město, jež za svůj rozvoj vděčilo zejména důlní činnosti související s

[49] Tamtéž, s. 145–146.
[50] M. DYGO, *Strukturen und Konjunkturen*, s. 79.
[51] J. MACEK, *Jagellonský věk. Díl 1*, s. 145–147.
[52] Jarmila HOUDKOVÁ, *Obchod s kutnohorskou mědí v druhé polovině 15. století*, in: Lubomír Vaněk (ed.), Příspěvky k dějinám Kutné Hory, sv. 1, Praha 1960, s. 87–88.
[53] Tamtéž, s. 93–95.
[54] Eduard ŠIMEK, *Obyvatelstvo Kutné Hory v druhé polovině 15. století*, in: L. Vaněk (ed.), Příspěvky k dějinám, s. 81.
[55] J. HOUDKOVÁ, *Obchod s kutnohorskou mědí*, s. 91.
[56] Emanuel LEMINGER, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Kutná Hora 2003, s. 4.

těžbou stříbra a olovnatých rud.[57] Procezování se věnovalo i několik osob z Kutné Hory. Mezi nimi lze uvést Vencelíka Smíška, Řehoře nebo Straskytla, kteří díky tomu také opanovali dodávky stříbra do kutnohorské mincovny.[58]

S důlním provozem mimo jiné přicházela možnost zisku pro mnohé obyvatele města. Někteří se mohli přímo podílet na těžbě či na činnostech souvisejících s následným zpracováním, zatímco jiní mohli rozvíjet řemesla navázaná na tento hospodářský sektor. Šlo zejména o kováře, tesaře, kolaře nebo bednáře. S tím souvisí také dodávky materiálu, které byly pro fungování celého procesu nezbytné. Jednalo se dodávky dřeva, nářadí nebo tažných zvířat. Neposledním důsledkem byla také zvýšená spotřeba jídla a ošacení. To bylo dáno především růstem počtu obyvatel.[59]

[57] Danuta MOLENDA, *Mining towns in Central-Eastern Europe in feudal times*. *Problem outline*, Acta Poloniae historica 34, Warszawa 1976, s. 173.
[58] E. ŠIMEK, *Obyvatelstvo Kutné Hory*, s. 82–83.
[59] D. MOLENDA, *Mining towns*, s. 171–173.

2 Přehled lokálního bádání, prameny a metodika práce

2.1 Zájem o kutnohorské testamenty

Pozornost věnovaná kutnohorským kšaftům byla v průběhu dob různá. Přesto ale vzniklo několik stěžejních článků, které se posledními poručením zabývají a jejich elementární znalost je více než nutná. Na následujících řádcích proto budou jmenováni důležití autoři spolu se svými studiemi a stručným shrnutími obsahu daných textů. Ze starších autorů je třeba zmínit zejména Emanuela Lemingera nebo Josefa Šimka.[60] Emanuel Leminger má zásluhu především na vypracování studie o kutnohorské knize kšaftů z let 1488-1544. Jeho text je zpracován také z hlediska kulturně-historického. Na příkladech je uvedena charakteristika obsahu a frází užívaných v testamentech. Jsou vysvětleny možnosti kšaftování a ilustrovány odkazy movitého i nemovitého majetku mezi dědice. Nejsou opomenuty zbožné odkazy kostelům, ale ani možnost „vydědění" dětí za špatné chování. Studie je o to výmluvnější, že je ke všemu, o čem autor píše, přidáno dosti ukázek přímo z jednotlivých kšaftů.[61] Druhý jmenovaný, Josef Šimek, se ve svém článku věnoval o něco mladším testamentům z let 1544-1577. Opět je jeho text opatřen mnoha doslovnými citacemi z kšaftů. Na začátku je vysvětlen postup posledního poručení a poté je pozornost obrácena k odkazovaným předmětům. Těmi byly především látky, šperky, nádobí, zbraně, ale také knihy. Mimo odkazy svým dětem je uvedeno i několik případů, kdy kšaftující myslel na své služebníky a přenechal jim část svého majetku. Dalšími prvky závětí, kterými se Josef Šimek zabývá, jsou vydědění potomků a dluhy umírajících.[62]

Testamentům kutnohorských měšťanů se v části své publikace věnuje také Jiří Kejř. Na rozdíl od ostatních je zde uvedena zmínka o kšaftech těch měšťanů, kteří odešli po porážce Zikmunda Lucemburského u Kutné Hory v roce 1422. V největší míře mělo jít o německé obyvatelstvo. Poslední poručení těchto bývalých kutnohorských měšťanů jsou známa z jihlavské knihy testamentů, která obsahuje 65 zápisů z let 1421–1437. U některých jsou zapsány nejen běžné majetkové převody, ale také dluhy. Zůstavitelé nejspíše počítali s brzkým návratem, a proto stále považovali majetek za svůj. Zajímavostí jsou i přípisky o tom, že kšaft měl být platný po vyhnání husitů z Kutné Hory. Jiří Kejř kromě Jihlavy uvádí jako města s výskytem závětí kutnohorských měšťanů také Vídeň a Žitavu.[63]

[60] Marie BISINGEROVÁ – Vojtěch VANĚK, *Pozdně středověké testamenty z Kutné Hory, Kaňku a Čáslavi a jejich dochování v kutnohorském archivu*, in: K. Jíšová – E. Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty, s. 211–219.
[61] Emanuel LEMINGER, *Stará Kutná Hora. Část 2. Dějiny*, Kutná Hora 2006, s. 99–104.
[62] Josef ŠIMEK, *Ze kšaftů kutnohorských (1544–1577)*, Český lid 25, 1925, č. 1, s. 191–195.
[63] J. KEJŘ, *Právní život*, s. 147–149.

Přehledovou studii o kutnohorských městských knihách sepsala také Marie Kapavíková. Ta se v textu mimo jiné věnuje fyzickému popisu jednotlivých knih, které jsou následně podrobeny obsahovému rozboru. Z této analýz je velice užitečná tabulka, kde je uvedena četnost jednotlivých druhů zápisů jak číselně, tak i procentuálně.[64] O něco novější je práce z roku 1980 od kutnohorské archivářky Heleny Štroblové. Ve své studii se opět zabývá odkazy kutnohorských měšťanů na přelomu 15. a 16. století, tentokrát však z pohledu peněz a, jak sama píše, také numismatiky. Analyzuje totiž ty testamenty, kde je uvedena peněžní hotovost. Následně popisuje početní zastoupení různých skupin obyvatel, kteří v závěti peníze uvádějí. Podrobně jsou také vyjmenovány druhy platidel. Mezi ně se řadí v nejhojnější míře samozřejmě český groš následovaný uherským zlatým. Jako ojedinělý je uváděn jáchymovský tolar a míšenské groše. Zajímavost jsou pak dva kšafty s velmi rozmanitými typy jednotlivých mincí.[65]

Nejnovější článek zabývající se dochováním testamentů v kutnohorském archivu pochází z roku 2006. Studii napsala Marie Bisingerová a Vojtěch Vaněk, pracovníci kutnohorského státního okresního archivu. V textu komplexně shrnují všechny známé publikace či studie týkající se pozdně středověkých testamentů s přesahem k závětím z Kaňku a Čáslavi. Rovněž poukazují na nejdůležitější závěti a poskytují jejich podrobnější popis.[66]

Výše uvedené studie a texty se věnují ve své většině právě kšaftům, ale existuje řada dalších článků, které z posledních poručení hojně citují. Znovu je tedy nutné připomenout Emanuela Lemingera a jeho publikaci s názvem Umělecké řemeslo v Kutné Hoře. V této práci se autor věnuje uměleckým řemeslům zastoupeným v Kutné Hoře. Pro zjištění jmen jednotlivých řemeslníků a doby jejich působení ve městě je jako pramenů, mimo jiných, využito památných knih kutnohorské městské rady. Kšafty v nich obsažené totiž nejednou zmiňují kupříkladu zlatníka, kterému je svěřena výroba určitého předmětu ke konkrétnímu kostelu.67 Jiným podobným dílem je také sborník Příspěvky k dějinám Kutné Hory, kde je obsaženo několik článků týkajících se obchodu s mědí, báňských záležitostí, ale také obyvatelstva Kutné Hory v druhé polovině 15. století.[68]

[64] M. KAPAVÍKOVÁ, *Kutnohorské radní knihy*, s. 107–118.
[65] Helena ŠTROBLOVÁ, *Úloha peněžních hotovostí v odkazech kutnohorských měšťanů na přelomu 15. a 16. století*, Zprávy Krajského muzea východních Čech 7, 1980, č. 1, s. 21–29.
[66] M. BISINGEROVÁ – V. VANĚK, *Pozdně středověké testamenty*, s. 211–219.
[67] Emanuel LEMINGER, *Umělecké řemeslo v Kutné Hoře*, Kutná Hora 2015, s. 9.
[68] Lubomír VANĚK (ed.), *Příspěvky k dějinám Kutné Hory*, sv. 1, Praha 1960.

2.2 Metody zpracování a prameny

Předmětem zkoumání jsou kšafty kutnohorských měšťanů vybrané ze dvou památných knih městské rady. V tomto okamžiku je tedy nutné vymezit terminologii a okruh zkoumaných závětí kvůli případným nesrovnalostem a nejasnostem při jejich výkladu. Termínem „měšťan" by měl být označován člověk, který užívá městská práva. Nelze ale obecně všechny obyvatele města označit za měšťany, protože tento status nabývá dotyčný teprve právním aktem, kdy ho městská obec přijme jako svého člena.[69] Naproti tomu měšťany nebyli lidé na okraji společnosti či na spodní příčce sociálního žebříčku. Zpravidla se jednalo o chudinu, služebníky, podruhy a žebráky.[70] Při analýze posledních vůlí není vždy opravdu jisté, o koho se jedná. Někdy je totiž napsáno pouze jméno, jindy ještě řemeslo. Exaktní informace o tom, že by daná osoba byla měšťanem není pravidlem. Častější oslovení pro ženu „měštka" je v našem případě k vidění právě spíše u žen než u mužů. Narážíme zde tedy na jedno z mnoha úskalí interpretace pramenů tohoto typu, protože zapsání sociálního postavení či jiných podrobností záviselo především na písaři, který závěť zaznamenával. V žádném případě tedy nejde o dokumenty osobní povahy a nelze je chápat striktně tak, jak jsou formulovány. Záleželo tedy velmi na zvyku každého jednoho písaře, jak podobné dokumenty zapisoval a jaké k tomu užíval výrazy a oslovení.[71] S tím souvisí i zkoumání zaměřené na aktivity, které předcházely sepsání kšaftu, nikoliv na výklad formulí užívaných v posledních vůlích.[72] Nyní k určení, kdo je „kutnohorský". Stejně jako při otázce, kdo je měšťanem se nabízí pochybnost, koho můžeme považovat za obyvatele Kutné Hory a koho už ne. Tato informace je také obtížněji sledovatelná, protože mezi testátory jsou i lidé, kteří bydleli v jedné z částí města nebo dle přídomku pocházeli z blízkého okolí. Navzdory výše uvedeným okolnostem zařazujeme do analýzy i tyto zůstavitele, neboť jejich zádušní odkazy často směřovaly ke kutnohorským kostelům, což jasně dokládá jejich spojení s tímto městem.

Pokud byla naznačena problematika intepretace testamentů, je vhodné zmínit i další problémy. V tomto případě není pracováno s dlouhým časovým obdobím, ale pokud by tomu tak bylo, narazili bychom na hlavní limit testamentů v českých zemích. Tím je nedostatečné množství kšaftů, což vede k tomu, že výzkum několika desítek či stovek těchto dokumentů nelze považovat za reprezentativní a není na jeho základě možné generalizovat své závěry, jako

[69] J. KEJŘ, *Vznik městského zřízení*, s. 286.
[70] J. MACEK, *Jagellonský věk. Díl 3*, s. 19.
[71] Michaela HRUBÁ, *Možnosti (a limity) studia měšťanských testamentů 15. a 16. století na příkladu měst severozápadních Čech*, in: K. Jíšová – E. Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty, s. 36–37.
[72] Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: K. Jíšová – E. Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty, s. 83–84.

to lze v zahraničí, kde je šance najít tisíce dochovaných posledních vůlí.[73] Dále je také nastíněna možnost písemného kšaftování v případě budoucího sporného dědictví. Právě tyto poslední vůle mají za cíl jednoznačně stanovit dědice a tím eliminovat potenciální spory či soudní řízení. Mimo těchto jsou ale také kšafty, které budoucí spor nepředpokládají a jejich vznik může souviset s postavením konkrétního testátora nebo zvyšující se důvěrou k městské správě a její kanceláři.[74] S tím také souvisí korpus zaznamenaných zápisů, jehož rozsah v konfrontaci s možným počtem zemřelých hrubě neodpovídá a je znatelně menší.[75]

V následující kapitole budou analyzovány kšafty, v nichž jsou výslovně uvedeny dluhy či pohledávky jednotlivých zůstavitelů. Detailně bude věnována pozornost zejména těm, které obsahují dostatek podrobností pro jejich následnou interpretaci. Mezi klíčové informace obsažené v kšaftu lze zařadit povolání kšaftujícího a především poznámky u jednotlivých částek, jež odhalují účel půjčky nebo uvádějí lokalitu věřitelů či dlužníků. Problematika geografického určení ale opět přináší úskalí, protože ne vždy je možné jednoznačně ztotožnit jednotlivá místa nebo není přesně jasné, zda se nejedná o přídomek ke jménu, který nesouvisí s aktuálním místem pobytu. Mimo tyto existují i poslední vůle, kde je pouze slovní zmínka o dluzích bez jakýchkoli dalších jmen či částek, a tím pozbývají na informační hodnotě při zkoumání úvěrů. Jednotlivé rozbory jsou seřazeny chronologicky po letech, tak jak jsou v památné knize zapsány (zapsání do městských knih se mohlo učinit až později). Odlišnost je pouze v oddělení mužských a ženských závětí. První jsou pojednány mužské poslední vůle a kšaftující ženy jsou pro specifické znaky a menší počet jejich testamentů v samostatné části.

Prvním pramenem k této práci, která se zabývá analýzou kšaftů kutnohorských měšťanů, je památná kniha kutnohorské městské rady Registrum rubeum parvum z let 1462–1478. Tato kniha nebyla primárně určena pro psaní kšaftů jako později mladší kniha testamentů[76], ale sloužila k různým úředním potřebám. Jedny z nejstarších posledních poručeních kutnohorských měšťanů se nacházejí právě zde. S největší pravděpodobností jistě existovala ještě starší samostatná kniha, ale ta se pravděpodobně díky požáru nedochovala.[77] Svazek má dohromady 300 folií[78], kdy je pro číslování v textu používáno číslo folia a specifikace, zda se jedná o verso či recto. Kniha samotná je systematicky dělena do jednotlivých let, kdy na začátku každého zaznamenávaného roku najdeme vypsaný přehled konšelů,

[73] M. HRUBÁ, *Možnosti (a limity)*, s. 37.
[74] M. NODL, *Středověký testament*, s. 75–76.
[75] Tamtéž, s. 78–79.
[76] Viz SOkA KH, AM KH, kn. 403, Kniha testamentů, 1488–1544.
[77] J. KEJŘ, *Právní život*, s. 81–82.
[78] M. KAPAVÍKOVÁ, *Kutnohorské radní knihy*, s. 111.

představitelů jednotlivých částí a také cechmistrů jednotlivých řemesel. Díky tomu lze sledovat případnou změnu v těchto pozicích nebo zjistit podrobnosti k postavení konkrétního testátora, pokud byl v některých přehledech uveden. Mimo kšaftů se v knize nachází „dlužní úpisy“, kde jsou jmenovány strany dlužní smlouvy. Slovy těchto záznamů se jedná o stranu jednu – dlužníka, a stranu druhou – věřitele. V úpisech je specifikována částka, kterou si dlužník vypůjčil, a rovněž úrok (pokud byl stanoven), jenž bude z poskytnuté sumy splácen. Zpravidla je stanoven „splátkový kalendář“, kdy se splácí dvakrát ročně, a to ve svátek sv. Jiří a ve svátek sv. Havla. Smlouva mimo dalšího vymezuje dědice věřitele a vyjmenovává je. Tímto se věřitel jistil pro případ smrti, aby dluh nezůstal nesplacen, ale aby peníze získala rodina nebo v testamentu ustanovený dědic. Při detailnější prohlídce lze najít věřitele, kteří se opakují ve více dlužních úpisech. Jednalo se tedy nejspíše o dosti movité měšťany, protože peněžní částky totiž tvoří velmi vysoké sumy. Dlužní úpisy nejsou v práci samostatně zmíněny, ale tvoří značnou část úředních záznamů, a proto mohou být pramenem k další analýze.

Druh zápisů	Zápisy v letech							
	1462–1478		1480–1494		1495	1515	1515–1527	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Různá jednání o dluhy (přiznání, splácení)	276	22,90	392	34,29	590	33,43	683	34,14
Jiná jednání o peníze (obligace)	77	6,30	75	6,73	165	9,36	398	20,44
Purkrechtní právo	0	0	12	1,05	37	2,09	29	1,49
Přípovědi k majetku (k penězům)	269	22,32	161	14,10	162	9,18	10	0,51
Darování, odevzdání peněz a majetku	57	4,74	53	4,71	43	1,89	34	1,75
Smlouvy o majetek a peníze	40	3,32	92	7,96	197	11,17	207	16,22
Zapsání majetku	11	0,91	36	3,23	37	2,16	24	1,23
Rozdělení majetku	4	0,33	14	1,22	28	1,59	27	1,39
Odevzdání, propuštění, vzdání se práva k majetku	21	1,83	25	2,19	56	3,17	72	3,72
Zapsání peněz na nemovitosti	7	0,58	19	1,66	19	1,08	21	1,08
Trhy nemovitostí	7	0,58	20	1,75	17	0,96	50	2,37
Jiná jednání o majetek (nemovitosti, peníze)	37	3,07	55	4,81	79	4,48	43	2,21
Dohoda mezi sousedy (o stavební věci)	6	0,50	2	0,17	0	0	2	0,10
Sirotčí záležitosti (peníze)	136	11,33	58	5,07	167	9,54	166	8,55
Svatební smlouvy	3	0,25	5	0,44	28	1,58	3	0,15
Kšafty	84	6,97	49	4,28	8	0,45	0	0
Poručenství majetku	28	2,32	15	1,31	30	1,70	75	3,86
Spory, rozsouzení (žaloby, pře, nařčení)	97	8,05	45	3,93	83	4,70	27	1,39
Rukojemství	45	3,73	15	1,31	20	1,13	71	3,65
Celkem	1205		1143		1765		1942	

Obrázek 1: Počty zápisů v jednotlivých knihách z let 1462–1527 (převzato od M. KAPAVÍKOVÉ, *Kutnohorské radní knihy,* s. 118.)

Druhým pramenem je památná kniha kutnohorské městské rady Registrum flaveum minus z let 1480–1494, obsahující celkem 289 folií.[79] Strukturou zápisů je velmi podobná knize předchozí a fakticky se liší pouze intenzitou jednotlivých typů zápisů. Po těchto knihách existují ještě další dvě památné, a to Registrum flaveum maius z let 1495–1515[80] a Registrum Liber memorabilium z let 1515–1527[81]. Tyto již ale nejsou předmětem této práce, a tak je pouze pro kontext zmíněna jejich existence.

Pro správné pochopení všech termínů je potřeba také upozornit na lokální názvy, které označovaly jednotlivá předměstí Kutné Hory a jsou v textech zapsány. Jedná se o dnes místní část Hlouška, Cech (nyní Žižkov), Pách (nyní Vrchlice), Kolmark (nyní Karlov) a Kaňk.[82] Stejně tak bylo pro název kostela sv. Jakuba hojně užíváno pojmenování *Vysoký kostel*[83] a jiný chrám Matky Boží Na Náměti bývá zapsán pouze jako kostel *Na Náměti.*

[79] Tamtéž.
[80] SOkA KH, AM KH, kn. 9, Kniha památná městské rady Registrum flaveum maius, 1495–1515.
[81] SOkA KH, AM KH, kn. 10, Kniha památná městské rady Registrum Liber memorabilium, 1515–1527.
[82] Lubomír VANĚK – Marie KAPAVÍKOVÁ, *Průvodce po archivních fondech a sbírkách*, Kutná Hora 1969, s. 37.
[83] Helena ŠTROBLOVÁ – Blanka ALTOVÁ (edd.), *Kutná Hora*, Praha 2000, s. 328.

3 Socioekonomická analýza a prostorové rozložení dluhů

3.1 Registrum rubeum parvum

Poslední poručení Petra Majšnara je v zápisech roku 1462. Petr prvně odkazuje všechen svůj majetek rovným dílem své manželce a dětem. Pokud by některé z dětí zemřelo, tak má jeho část připadnout matce. Jmenován je také peněžní majetek umírajícího následovaný výčtem jeho dlužníků a věřitelů. Záznamy jsou uvedeny velmi přesně a přehledně. Mezi dluhy nejsou jen peněžní částky, ale také podrobnosti, že jde o závazek za sudy piva. Takto konkrétně dluží tři osoby za 9, 13 a 15 sudů. Dále jsou to většinou peněžní částky od 90 gr. po 10 kop gr. V souvislosti s dlužníky, u kterých jsou uvedeny sudy, jsou zajímaví i další, mezi něž patří Nikl ze Svídnice s dlužnou částkou 10 kop, nebo záznam, že ze sladovny dluží Petru Majšnarovi 30 kop. Výše zmíněné by dávalo tušit, že testátor mohl mít obchodní aktivity týkající se piva a pravděpodobně se mohl starat o jeho prodej. U dlužníka ze Svídnice sice není žádná další podrobnost, ale je možné, že s tímto člověkem mohl uskutečnit obchod, který se prodeje týkal. Pokud by v zápisu bylo skutečně slezské město, tak právě svídnické pivo bylo do Čech ve středověku často dováženo.[84] Jiný případ by ale nastal, pokud by jmenovaným místem byla zamýšlena obec Svídnice jižně od Chrudimi. Pro stejné názvy je nutné tuto okolnost také napsat, aby nedošlo k mylnému závěru. Bohužel další relevantní informace ohledně případných obchodů nejsou v přípisku uvedeny. Pokud jde o další lokality dlužníků, je zmiňována vesnice Přítoky[85], odkud pocházejí povinní Mikeš z Přítoky, který dlužil 90 gr., nájemník z Přítoky s dluhem 160 gr. a Jíra z Přítoky, jenž měl závazek ve výši 2 kop, přičemž ten byl částečně uhrazen pšenicí. Ze vzdálenějších míst jsou zavázáni Pecha a Mitrovský z Turnova 155 gr., Petřík z Hradce 104 gr. a Průša Črt z Čáslavi 144 gr. K Turnovu lze snad jen poznamenat, že mohlo jít stejně jako v předchozí úvaze o pivo.[86] Za nádobu vína je pro změnu dlužen pouze Hertvíček bez upřesnění částky. Seznam osob končí dvěma věřiteli, kterým naopak ručil Petr Majšnar. Ondráčku Havlíkové byl dlužen 13 kop a rychtáři z Brna 2,5 kopy.[87] Práce je především o dluzích, ale závěť pokračuje a může nám pomoci k celkovému pochopení ekonomického statusu. V instrukcích jsou uvedeny peněžní částky a suroviny, jež má k

[84] J. MACEK, *Jagellonský věk. Díl 1.*, s. 146.
[85] Přítoky, vesnice západně od Kutné Hory.
[86] Alexandra KAAR, *The "Golden City" under Embargo*, Central European History 54, 2021, č. 3, s. 453.
[87] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 23v–24r.

dispozici spolu s Filípkem. Je jimi 6 tun[88] (dále bečka) herynků[89] (dále slanečci) a také 7 centnéřů[90] cínu v ceně 4 kop a 24 gr. S obchody souvisí i dělení peněz a placení formanům za dovoz slanečků v sumě 4 kop a 10 gr. Jedna transakce se slanečky proběhla s Thomasem z Mostu, kdy od něho měli 28 beček. Za to mu bylo dáno pouze víno v ceně 11 kop a 45 gr. a následně další víno za 11, 5 kopy. Dle smyslu o dělení zisku nebo ztráty lze usuzovat, že hlavní část bude splacena až po prodeji slanečků.[91] Tolik alespoň k osvětlení některých souvislostí z tohoto zápisu.

Text posledního poručení pana Pařízka z roku 1462 začíná přímo jmenováním jeho dlužníků a věřitelů. Dlužníky jsou dle poznámek především lidé, kteří od Pařízka odebírali slanečky. Ti jsou jmenováni v duté míře bečka. Takto je mu dlužen otčím Vaněk za 5 beček po 145 gr., Barbora za bečku, Košťálův syn z Čáslavi za bečku, Těžký z Čáslavi za bečku, Klímová z Čáslavi za dvě bečky 293 gr., Sasková z Čáslavi za bečku, Janek Rorajčka z Kolína za dvě bečky a stejně tak kovářka od Náměti za bečku. Ve srovnání s výše zmíněnými jsou u ostatních vypsaných dlužníků uvedeny pouze částky bez dalších podrobností. Fliterka dlužna 5 kop, Morávek z Janovic 200 gr., Vaněk z Bělé 230 gr. a jako poslední Vávra Gešibův syn z Chotěboře 170 gr. Díky takto důkladné analýze vypsaných dlužníků by se dalo předpokládat, že Pařízek mohl obchodovat se slanečky. Nyní je tedy pro potvrzení úvahy nutné konfrontovat dlužníky s dále vypsanými věřiteli pana Pařízka. Těmi jsou Král z Roudnice s dluhem 536 gr., Kuba z Polep za 15 beček slanečků po 135 gr. za bečku a jako poslední jsou hamerníci, kterým je dlužen 10 kop. Prvně jmenovanému je dlužena vyšší částka, avšak tento závazek, stejně jako poslední vůči hamerníkům, postrádá jakoukoli další určující poznámku, která by umožnila jejich přesnější klasifikaci. Odlišná situace nastává u Kuby z Polep, u jehož pohledávky je zaznamenána poznámka specifikující důvod dluhu a stanovenou cenu za konkrétní měrnou jednotku. Proto je možné důvodně předpokládat a následně si tak potvrdit úvahu o tom, že Pařízek nejenom že slanečky prodával do okolí, ale také je od Jakuba z Polep nejspíše kupoval. Podle označení místa u Jakubova jména přichází v úvahu dvě lokality. Může jít o vesnici Polepy u nedalekého Kolína nebo o Polepy u Roudnice nad Labem. Zde nelze jednoznačně určit místo,

[88] Tuna, též bečka či sud, označuje dutou míru používanou zejména v souvislosti se slanečky. Viz Heslo *Tuna*, in: Jaromír BĚLIČ – Adolf KAMIŠ – Karel KUČERA, *Malý staročeský slovník. Příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách*, Praha 1979, s. 522.
[89] Termín „herynek“ či „herynk“ označuje výraz pro slanečky. Viz Heslo *Heryňk*, in: J. BĚLIČ – A. KAMIŠ – K. KUČERA, *Malý staročeský*, s. 65.
[90] Centnéř, váhová jednotka často měnící se dle místa, například kutnohorský centnéř byl 61 kg. Viz Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy,* Plzeň 1984, s. 53.
[91] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol 24r.

ale za zmínku rozhodně stojí fakt, že v Kolíně se nacházelo centrum obchodu se slanečky díky místnímu privilegiu nuceného skladu.[92] Druhé Polepy na severozápadě Čech jsou blíže k Sasku a Míšeňsku, přes které se z Baltského moře slanečci a jiné slané ryby dovážely.[93] Obě místa tak domněnku o obchodu se slanečky na základě popsaných skutečností spíše podporují. Pokud tedy skutečně s rybami obchodoval, tak se dá v tomto konkrétním případě určit jejich prodejní a nákupní cena. Dlužná cena se dá vypočítat pouze u otčíma, kde vychází 145 gr. za bečku a poté u Klímové, kde je 146, 5 gr. za bečku. Naopak Kubovi z Polep dlužil za 15 beček po 135 gr. za bečku. V případě, že by opravdu šlo o skutečné obchodní ceny, tak zisk na jedné bečce je zhruba 10 gr., tedy 7,3%. Cena slanečků je uvedena pouze pro tento konkrétní případ, a protože není možno dostatečně srovnat ceny jiných obchodníků, tak nelze vyvozovat ani obecné závěry. Pro výzkum cenového vývoje by bylo nutno zkoumat delší, a hlavně pravidelnou řadu, která by měla určitého trvání.[94]

V posledním poručení z roku 1464 je Petr Žehlík jmenován jako „měštěnín“. Toto oslovení samozřejmě záviselo na písaři, ale v případě našich kšaftů není příliš obvyklé. Majetek odkázal své manželce, dceři a vnoučatům. Huť předal prostřednictvím svého zetě z Chotěboře svému vnukovi, mladému Žehlíkovi. Posledně pak vnučka má zůstat v jeho domě a své sestřenici Martě s manželem poroučí 6 kop gr. z huti.[95] Zápisy finančních záležitostí pokračují až o něco dále. Prvně jsou vypsány jednotlivé položky dluhu Petra Žehlíka vůči panu Janu Horkovi. V soupisu je starý dluh, peníze za pšenici a různá vyrovnání s podrobnostmi o splácení. Další v pořadí je les v Sovoluskách od Příbka z Horek. Ten je nově zapsán panu Janovi Horkovi v desky zemské. Text dále pokračuje drobnými dluhy šafáři Matějkovi za maso, pacholku za pivo, škorně a jiné drobnosti. V závěru je celková výše závazku Petříka vůči panu Janu Horkovi a Prokopovi vyčíslena na 61 kop a téměř 21 gr. Vývoj splácení dluhu je popsán níže a hovoří o tom, že roku 1465 bylo splaceno vše kromě 40 kop gr. na pivovaře, které měl doplatit Ondráček, syn Havlíkové. Rok následující jsou všechny závazky vyrovnány.[96] Uvedené dluhy byly zatím pouze dílčí, protože následuje klasický zápis s rozdělením věřitelů a dlužníků. První soupis je kratší a uvádí Jíru Uhra z Kolmarku s částkou 20 kop gr. a Šurgapla, kterému Žehlík dluží 6 kop gr. úroku a 30 kop gr. jistiny. Jak je uvedeno, tak úrok za sirotky odmítá zaplatit. V předchozích řádcích jsme se dozvěděli o existenci hutě, která byla odkázána

[92] J. MACEK, *Jagellonský věk. Díl 1*, s. 148–149.
[93] Tamtéž, s. 145.
[94] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 24r–24v.
[95] Tamtéž, fol. 70v.
[96] Tamtéž, fol. 71v.

vnukovi. S touto souvisí i několik osob dlužících Žehlíkovi. Mezi nimi je Komoráč 18 kop gr. a něco více za nájem huti. Další nájem od sv. Havla do sv. Jiří činí 8 kop gr. a následuje Mikulášek v Cechu s povinností zaplatit 3 kopy a 11 gr. Starý dluh pana hofmistra za nájem hutě je bez smlouvy, ale testátor věří, že i tak dojde k vyrovnání. Prokop krejčí 3 kopy gr., Přespole kopu grošů, Peša v Kolmarku 16 kop gr., Kuba 2 kopy a 4 gr., Prokop konvář 22 gr., Medek v Habru 10 kop gr., Jan Boháč v Hostovlicích 13 kop gr., Otepka 11, 5 kopy gr., Prokop Horut 2 kopy a jako poslední Gverkové od Plimle za kůže 8 kop gr. Výčet je opět ukončen informací, že výše dluhu Žehlíka je kromě pana hofmistra 118 kop a 18, 5 gr.[97] Zde tedy není úplně jasné, k čemu se poznámka vztahuje, jestli k závazkům nebo pohledávkám. Podle hofmistra jde ale nejspíše o pohledávky. Celkový počet záznamů je zde velký. Mnoho z nich je ovšem uvedeno pouze s částkou bez dalších podrobností. Pouze informace u prvních osob hovoří o prodleních za nájem z hutě.

Kšaft Prokopa z Křesetic je z roku 1464. Jmenován je jako Prokop z Křesetic nebo jinde Prokop Křesetický. Zde se nabízí otázka spočívající v určení jeho statusu, která však bohužel chybí. Nejprve jsou uvedeni ti, kteří mu dluží. Mezi prvními je jeho švagra Ondřej z Křesetic s 136 kopami gr. Dalšími jsou Kolmarský 26 gr., Martin z Církvice kopu a Antoš z Církvice 45 polosudí[98] po 3,5 gr. Za dům je mu zavázán Martin, a to 70 kop právem purkrechtním[99], a stejně tak Mach za dům tímto právem 60 kop. Jako závazek opět nemusí být psána částka v penězích, ale může jít například o různé placení za suroviny či zvířata. Za množství piva je dlužno hned několik osob. Valentin za pivo přes 7 kop, Dora šenkýřka za 7 sudů piva, Brůna za 15 sudů piva a Štuklíkova dcera za 4 sudy piva. Dluhy za hospodářská zvířata má Črni od Heska za 11 prasnic po 25 gr. a Kozka za krávu 1, 5 kopy gr. Ve výčtu nechybí ani 12 korců[100] žita po 8 gr. a 4 drobných penězích. [101] Z těchto částek je nejenom vidět, za co všechno se dalo dlužit, ale informace o cenách zvířat či obilí mohou přispět k rekonstrukci cenových relací. I když v tomto případě je vzorek pro ceny velmi omezený. Pokud tedy mezi dluhy pana Prokopa najdeme krávu, prasnice nebo obilí (žito), tak to svědčí pravděpodobně o tom, že on sám měl hospodářství, kde choval zvířata a pěstoval různé plodiny. Hospodářství se mohlo dle jeho přídomku nacházet v Křeseticích. Na straně druhé ani jemu se nevyhnuly finanční potíže,

[97] Tamtéž, fol. 72r.
[98] Polosudí, půl sudu. Viz Heslo *Polosudí*, in: Josef JUNGMANN, *Slownjk česko – německý Josefa Jungmanna. Djl III. P–R*, Praha 1837, s. 270.
[99] Purkrecht, dědičný pacht či zákupní právo. Viz Heslo *Purkrecht*, in: *Ottův slovník naučný*, XX, Praha 1903, s. 1003.
[100] Korec, plošná a dutá míra. Viz Miroslav JANOTKA – Karel LINHART, *Zapomenutá řemesla. Vyprávění o lidech a věcech*, Praha 1984, s. 103.
[101] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 79v.

protože svému švagru dlužil 195 gr., za pivovar 55 kop gr. a Jankovi do Libodřic 10 kop. Částka 55 kop za pivovar může prozrazovat důvod, proč Prokopovi dlužili za pivo, mohl s ním pravděpodobně obchodovat.[102] Tato úvaha tedy končí pouhou domněnkou o spojení s prodejem piva a Prokopem z Křesetic. Podporu této hypotézy je možno nalézt v informacích o cechmistrech jednotlivých řemesel, které jsou zapsány ze začátku každého roku. Právě tam je Prokop v letech 1463–1464 jmenovaný ve výčtu cechmistrů v cechu pivovarníků a sladovníků.[103] Tím se téměř jistě potvrzují nastíněné obchodní transakce týkající se prodeje piva.

Jan Domašínský roku 1464 odkázal ve svém kšaftu všechen svůj majetek dětem. Z toho má být následně dáno vnoučatům do Chrudimi 30 kop gr. Poručníkem nad dětmi a majetkem určuje pana mincmistra a nechybí ani odkazy ke kostelům. Dluh je zapsán pouze jeden a to 300 zl. Hlinskému do Chrudimi. Pozdější přípis z roku 1465 obsahuje informaci o poskytnutí 250 zl. a 13 kop gr. od pana mincmistra na splacení závazku.[104]

Duchek Bumbal učinil svou poslední vůli v neděli 22. července roku 1464 na svatou Magdalenu[105]. Švagru Tobiášovi svěřil ženu a děti. Pokud by všichni zemřeli, tak má dát zahradu na kamenné cestě ke kostelu Na Náměti a dům si může nechat. Jako svého dlužníka jmenuje pouze Žižkovou, která mu dluží 1, 5 kopy. Duchek se v této situaci zachoval velmi laskavě, protože pokud dá necelou kopu, zbytek jí má být odpuštěn.[106] Text je v tomto kontextu velmi stručný a podává pouze ty nejzákladnější informace.

Švec Martin Pinkas ve svém poručení roku 1464 odkázal vše své manželce Doře. Kšaft uvádí jeho dluhy i pohledávky. Jinému ševci Matějkovi je dlužen 2 kopy a do Čáslavi 110 gr. Jako věřitel vystupuje Martin Pinkas u pěti osob. Kršňák 20 gr. a 4 drobné peníze, Materna 8 gr., paní Anna 4 gr. a 4 drobné peníze a pasířka z Puchře 6 gr. bez jednoho drobného penízku. Dluh jisté Caletky patrně souvisí s řemeslem ševce, protože má zaplatit za dvoje střevíce.[107] Z drobných poznámek v zápisech vyplývá, že Martin dlužil i jinému svému kolegovi, a naopak jeho pohledávky byly spojeny s výkonem řemesla, tj. za střevíce.

Petřík Opatrný, horník, odkázal roku 1464 všechen svůj majetek své manželce Bětě a synu Janovi. Jako poručníky určil Václava šafáře, Petra Přespole a Jakuba Radu. Tito jmenovaní

[102] Tamtéž.
[103] Tamtéž, fol. 46r, 66v.
[104] Tamtéž, fol. 80v.
[105] Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha – Litomyšl 1997, s. 150.
[106] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 81r.
[107] Tamtéž, fol. 82v.

jsou žádáni: „*…aby v tom jich obrance jsuce radni a pomocni jim byli k jich dobrému*.“[108] Poté vyrovnává závazky a majetkové záležitosti v rodině. Dluh, který má u sestry, dělí na tři části – sestře, matce a bratru rovným dílem. Dále své matce přenechává díl na domu v Příbrami. Následuje obvyklý seznam, komu je dlužen a kdo dluží jemu. Paní Barboře do Prahy je povinen 15 kop gr., Šafářovi 654 gr., Jakubovi 3 kopy gr., Šafářovi Hanštanův 5 kop gr. a témuž bez groše 1 hřivnu. Vyjma jmenovaného je zde u částky 5 kop přípisek „královi milosti“. Ten vypadá jako pozdější, ale v tom případě u něho není částka, protože oněch 5 kop patří k šafáři. Jako věřitel pak Petřík vystupoval u šesti lidí. Petr Přespole dlužen 1 kopu gr., paní Elška, jeho matka, 12 kop a 18 gr. Vilém švagr 3 kopy gr., nebožka Marta 1 kopu gr. a Skřet 20 gr. Nebožtík Matyáš 5, 5 kopy a 9 gr. za něž dal do zástavy své knihy, které stále mohou být vykoupeny. Pohledávky jsou oproti jiným zápisům jmenovány jako „lístky“, kterými je pravděpodobně myšlena smlouva o půjčce peněz. Právě takto je zapsán například dluh šafáře ve výši 2, 5 hřivny a 7 gr., který ale lístek ztratil. Na rozdíl od jiných případů nejsou pro učení splácení použity svátky světců, ale antifony příslušné neděle.[109] V tomto testamentu je uvedeno několik dluhů vůči rodině, přičemž závazek sestře je zapsán mimo seznam ostatních věřitelů. Prokazatelné jsou také přímé majetkové i rodinné vazby do Příbrami, kde má Petřík díl domu. Jinou lokalitou je Praha, kde je dlužen 15 kop paní Barboře. Zajímavostí jsou knihy, které pro svou cenu byly předmětem zástavy.

Jan Písek ve svém posledním pořízení roku 1464 odkazuje vše, včetně dědictví na Třebešicích, svému bratru Jindřichovi. Spolu s ním má také dluh ve výši 80 kop vůči svému strýci Pavlovi. Jedním z poručníků je Petr Klucký, který se má v případě smrti Jindřicha stát dědicem veškerého majetku.[110] Pokud porovnáme místa a jména zde uvedená, dostaneme se ke tvrzi v Třebešicích u Čáslavi. Jako majitel je zde roku 1418 zapsán Hanuš Písek, s výjimkou období husitských válek, kdy majetek až do roku 1437 držel Petr z Adršpachu. Následně jsou Třebešice znovu v majetku Hanuše Píska a následně i Zikmunda Píska z Radenína.[111] Tato zjištění by dávala tušit, že majiteli byli i Jan a Jindřich Píškovi. Petra Kluckého, poručníka, lze pravděpodobně ztotožnit jako úředníka mince.[112]

Závěť Staňka z roku 1464 umožňuje nahlédnout do okruhu jeho dlužníků. Kačka kramářka je mu dlužna za 15 loket plátna po 2 gr. a celkově tedy 30 gr. Ta samá Kačka poté za

[108] Tamtéž, fol. 88v.
[109] Tamtéž, fol. 88v.
[110] Tamtéž, fol. 90r.
[111] August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl 12. Čáslavsko*, Praha 1900, s. 323.
[112] E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 171.

10 loktů po 11, 5 drobných penězích. Štendlová kytléřka[113] 11 gr. a 3 drobné peníze. Janková mazanečnice 11 gr. a krejčí v Kolíně 5 gr.[114] Z tohoto krátkého přehledu osob a občasných poznámek je zřejmé, že velká část dlužných peněz souvisela s plátenickým řemeslem pana Staňka, a dokonce přesahovala do nedalekého Kolína.

Jíra nožíř kšaftoval roku 1465. Nejdříve rozdělil majetek svým dětem a manželce. Mladšímu synovi Vítkovi určil 20 kop gr. s tím, že tuto částku má dostat ve dvou splátkách po 10 kopách, a to dříve než jeho starší bratr Ondráček, kterému bylo určeno 10 kop gr. Své manželce Doře určil všechen svůj majetek, aby z něho později vyrovnala všechny dluhy. Mimo toho je psáno, aby její syn Ondráček: „*…měl s ní plný díl.*“[115] Po rozdělení hmotných statků následuje výčet dluhů. Hužvičkovi má zaplatit 10 kop, Matesovi 2 kopy, Benešovi 2 kopy, Havlišovi 30 gr. a sirotčích 8 kop. Naopak dlužni jsou mu Jakub kramář 3, 5 kopy, Čertová 2 kopy, Sedláček z Miskovic 46 gr., Janek 52 gr., Krava 55 gr. a mimo to zavdal 1 kopu na nože v Praze u Matky Boží. Sedláček v Ledči 20 gr., rybníkář ze Znojma 92 gr. a Hanus z Jihlavy 42 gr.[116] V případě Jíry známe povolání a jedna z pohledávek je dokonce s podrobností, že částka byla za nože do Prahy. Ostatní jsou bez poznámky, ale dle řemesla by mohlo jít o dluhy za nožířské služby, protože toto řemeslo je více specializované.

Jaroš Švec učinil poslední pořízení ve čtvrtek v den svátku apoštolů sv. Filipa a Jakuba roku 1466. Své manželce přikazuje, aby se postarala o vhodný výběr ženicha pro jednu z dcer. Druhé dceři Martě, která je již vdaná, poroučí vinici na Špicperku. Zbylý majetek odkazuje manželce s přáním, aby byly v kostele sv. Jakuba slouženy zádušní mše, zejména na svátek Těla a Krve Páně. Následně jmenuje své věřitele. Puškařce je dlužen 3 kopy gr. a z těch dává 18 kop úroku. Zvoníkovi od sv. Barbory 2 kopy bez úroku. Dále Blažkovi do Kolína 20 gr. za pytlovice, poté dalších za stejné 40 gr. Tím končí zapsané dluhy a o pohledávkách žena ví.[117] Pokud je úrok u jedné z žen opravdu jak je psán, tak se jedná o skutečnou lichvu. Pravděpodobněji jde ale o chybu zápisu, kdy měl být úrok na 3 kopy 18 gr. Mimo to text díky odkazování majetku dává nahlédnout do rodiny pana Jaroše, kdy se dozvídáme o manželce a jejich dvou dcerách, z nichž je jedna neprovdána a druhá obdrží po smrti otce vinici.

Roku 1466 je zapsán kšaft Martina Dolanského začínající zvoláním, že: „*…nemocen jsa na těle k budoucím věcem prohledaje a boje se, aby mezi přáteli jeho různice o jeho statek*

[113] Kytléř šil tzv. kytle (lehké pláště). Viz M. JANOTKA – K. LINHART, *Zapomenutá řemesla,* s. 172.
[114] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 90r–90v.
[115] Tamtéž, fol. 107v.
[116] Tamtéž, fol.107v–108r.
[117] Tamtéž, fol. 131v.

nevznikla.“[118] Výčet jeho dlužníků je první důležitou informací, kterou závěť podává. Jmenováni jsou čtyři a všichni psáni z Dolan[119]. Jejich závazky se pohybují v rozsahu 1 kopy až do 2 kop a 15 gr. Jediný výrazně vysoký dluh má „náměstek jeho“ a to 145 kop gr. za purkrecht. Splácení je stanoveno každý rok o svatoduší a to po 10 kopách. Martin Dolanský, jak sám píše, nic nedluží. Následuje výčet zádušních odkazů, které mají být financované z dolanského statku. Jmenovitě ke sv. Barboře, Na Náměť k Matce Boží a ke sv. Jakubovi na zvon. Všechen majetek i s pohledávkami odkazuje své ženě a v souvislosti s tím se obrací k pánům aby: „*…ji radni a pomocni byli těch dluhuov dobyti.*“[120] Podle častých zmínek o vsi Dolany se dá z kontextu zjistit, že zde měl svůj majetek, a dokonce z této lokality pocházeli všichni dlužníci.

Testament Janka, kramáře z nožířova domu, je mezi zápisy z roku 1466. Jeho dluh vůči Henclovi od Šnorgaple ve výši 2 kop a 15 gr. je uveden hned v první části. Za ním je poznamenáno, že nikomu jinému nic nedluží. Text dále pokračuje výčtem pohledávek. Petr z Nymburka je zavázán za 6 sutů ořechů s cenou 1, 5 gr. za sut, Merle 1 kopu a 6 gr. a Domašínský za rukojmí 4 kopy. První dvě má dát o středopostí a zbylé o Božím Těle. Posledním dlužníkem je bratr Brožek s částkou 12 kop za dům.[121] Z přehledu dluhů by se dal spojit s kramářstvím zápis o pohledávce za ořechy do Nymburka. Mimo bratra Brožka jsou ostatní bez přesnější poznámky.

Poslední poručení Mikuláše koželuha z roku 1468 začíná výčtem věřitelů. Matce a bratru dluží 60 kop za purkrecht. Panu Trčkovi za 3 kopy a 18 kůží, vše po 14 gr. Naproti tomu mu Mikuláš sdělal 13 jelenin a srnin a k tomu pak šest volovic. Za to si na oplátku žádá 3 kopy. Dále od Jana z Kolína vzal 16 volovic po 36 gr. Zatím mu koželuh zaplatil jen část a to 4 kopy. Dlužen je i Kroupovi řezníkovi 55 gr. Následuje opět transakce za 33 kůží od Petra z Kolína po 36 gr. Celkem tedy 1188 gr. Mikuláš opět zaplatil jen část (10 kop) a dluží tedy Petrovi 588 gr. Posledním věřitelem je Vaněk Dutý s 1 kopou. Nyní přejděme k seznamu osob, které mu dluží. Janček krejčí 1, 5 kopy a stejnou částku také pasíř Vavřinec. Jan Poltik 15 kop na domě a z toho má dáti Mikulášovi 9 kop a jeho matce 6 kop. Prokop Horutové je dlužen 2 kopy a Pabienský 30 gr. Třísla a popel[122] za 1,5 kopy a 67 kůží za 18 kop a 16 gr. má u své matky. Posledním dlužníkem je Lantas s 26 kopami a 48 gr. Po uhrazení všech závazků mají zbylé peníze a

[118] Tamtéž, fol. 138v.
[119] Dolany, ves vzdálena 4 km severozápadně od Kutné Hory.
[120] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 138v.
[121] Tamtéž, fol. 139r.
[122] Třísla jsou z dubové kůry a spolu s popelem byly využívány k vydělání kůží. Viz M. JANOTKA – K. LINHART, *Zapomenutá řemesla,* s. 59.

majetek připadnout jeho dětem a manželce.[123] Opět nejsou všechny vypsané pohledávky či závazky výmluvné, ale s přihlédnutím k poznámkám, souvisela většina peněžních transakcí s koželužským řemeslem pana Mikuláše. Některé dluhy či pohledávky také byly spláceny protislužbou, nikoliv ale v plné výši. Přesto lze říci, že se zde objevují vyšší částky peněz a dle dvou zapsaných osob z Kolína je možné, že Mikuláš mohl odebírat kůže ke zpracování i z tohoto města.

Následující kšaft se od jiných odlišuje tím, že jmenuje svědky, před kterými Bernart oznámil svou poslední vůli a ti teprve poté předstoupili před městskou radu. Svědky jsou kolínský rychtář Adam, Augustin z Dlouhé vsi a Háša z Kolína. Podle textu Bernarth pravděpodobně oznámil znění své poslední vůle u posledně jmenovaného. Stalo se tak v pondělí přede všemi svatými tj. 29. října 1470[124]. Po úvodní části následuje určení dědiců, poručníků a vyznání se z dluhů a zapsání těch, kdo byli povinni jemu. Svojí manželce odkazuje z majetku třetinu a dětem další dvě třetiny. Jako poručníky jmenoval tři osoby pověřené dohledem nad veškerými záležitostmi. Psíkovi dluží 1 kopu gr. b. a Staníkovi 30 gr. b. Dále má dluh, ke kterému se má připsat sud, 2 čtvrtňátka[125] a 23 korců po 13 gr. Cena piva je stanovena na 8 gr. a čtvrtňátka po 2 gr. Jako poslední je zdůrazněno, že dvůr „ve Klech“ je zaplacený. Poznámka o jeho splacení byla napsána pravděpodobně také proto, aby později nedošlo ke sporům. Následuje výčet osob, kteří u něho měli závazek. Pan Alš 14, 5 kopy, které za něho zaplatil Bernart k sousedům Velínským a Albrecht již dva roky dluží peníze za 100 korců ovsa po 10 gr. Napsán je i jiný typ závazku, kdy mu měl pan Medek odkázat 17 kop gr. za dědinu, kterou na něm měl dle zápisu vysoudit. Dlužníkem je i Michal řezník, jehož závazek za koně činí 6 kop a 20 gr., z nichž již bylo uhrazeno 40 gr. Zíkovi Bernart prodal 18 korců žita po 12 gr. a 13 prasnic po 30 gr. Celková částka činí 606 gr., z nichž dosud bylo uhrazeno pouze 330 gr.[126] Záznamy o dluzích jsou vedeny velmi přehledně a podrobnosti u jednotlivých částek také prozrazují, že většina pohledávek a závazků souvisela s hospodářskými zvířaty nebo zemědělskými plodinami. S tím patrně souvisí i jmenovaný dvůr „ve Klech“, jenž byl pravděpodobně zakoupen a poté následně splácen. Lokalita, kde se dvůr nacházel, není přesně určitelná, ale mohlo by se jednat o ves severozápadně od Kolína s dnešním názvem Vítězov, kde je dvůr dle záznamů uváděn.[127]

[123] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 169r–169v.
[124] G. FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské*, s. 193.
[125] Druh duté míry. Viz Heslo *Čtvrtňátko*, in: *Příruční slovník jazyka českého. Díl I. A–J*, Praha 1935–1937, s. 341.
[126] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 195r.
[127] Heslo *Vítězov*, in: *Ottův slovník naučný*, XXVI, Praha 1907, s. 773.

Ve stejném roce nechal sepsat poslední poručení i řezník Vávra, který vše odkázal svým dětem. Jejich poručníky určil Jana Vajse, Mikuláše Kroupu a Pavla řezníka. Pavla vybral pravděpodobně i s ohledem na jeho řemeslo, jež bylo totožné s jeho vlastním. Dlužni jsou mu rychtář Bartoš 89 gr. míš., Bylejovský 18 gr. b., hutník Papuškův 19 gr. b., Jakub ze Spalkova pivovaru 42 gr. b., Staňková lojovnice a její muž 19 kop gr. b. Stejně tak koželuh Janek Kolínský 3 kopy gr. b. a hotových 3, 5 kopy a 7 gr. b. Posledním záznamem je zápis o sádle v jizbě, patrně z hus, a o nádobě (drajlink), jejíž obsah není znám. Text pokračuje uvedením věřitelů. Školskému je zavázán19 kop a 40 gr. b., mlynáři Štoleckému 30 gr. b., Jankovi do Malína za tři jehňata. Krupovi, co spočítá a svému pacholkovi Sedláčkovi až sečte. Nejinak i u Vajsové za pivo bez částky.[128] Mezi posledními záznamy není uveden přesný obnos, pouze zmínka o brzkém sečtení či vypočtení konečné sumy. Znamená to pravděpodobně, že Vávra neznal přesné částky, a tak nechal zapsat pouze tyto formulace. Ve výčtu věřitelů a dlužníků je možno vysledovat dle podrobností souvislost s povoláním řezníka. Právě z tohoto důvodu mezi nimi pravděpodobně figurují i lojovnice a koželuh, kteří mohli od řezníka odebírat suroviny pro další zpracování. Naopak mezi věřiteli je informace o dluhu za jehňata, která patrně koupil pro potřebu svého řemesla.

Kšaft pana Derfera je v zápisech roku 1471. Svůj majetek odkazuje ženě a dětem a poté následují obsáhlé výčty jeho věřitelů. Loreckému dlužen 5 kop gr. a stejně tak Bačkovi. Řehořovi od Chotouně 4 kopy gr., Václavovi 2 kopy gr., vdově Keruši 2, 5 kopy gr., Škrleti 15 kop gr. b., Pavlovi od Holých 3 zl. uh. a jeden rýnský, Barboře kramářce 10 gr., Kačce kramářce 17 gr. a ženě, kterou zná jeho manželka 7 gr. Lékaři Prokopovi dluží 1, 5 kopy gr. a Bradáčovi 8 kop gr., přičemž Bradáč mu také dluží, a to má být zapsáno v registrech. Kramářce Vítkové je zavázán zaplatit 70 gr. a Věrduňkovi za 7 loket sukna po 5 gr. Za zahradu má uhradit 2, 5 kopy gr. b. Mezi posledními jsou Bylejovský a Chocholuska, u nichž je poznamenáno, že výše obnosu již není známa. To je u těchto dvou více než vypovídající a odkazuje to k tomu, že si Derfer už nepamatoval, kolik a za co byl dlužen. Seznam osob, u kterých vystupuje jako věřitel je znatelně stručnější než výše zmíněný. Prazka je mu povinna 11 zl. uh. s přípisem dalších 7 gr., a za tím ještě zapsáno, nejspíše arabskými číslicemi, 26 gr. Papušek je dlužen 1 zl. uh., Pulík 25 gr., Hruška 42 gr. b. a jako poslední je Tůma, u kterého má drajlink vína.[129] Podle poznámek u závazků, jichž zde není mnoho, je obtížnější určit nejen totožnost dlužníků a věřitelů, ale i samotného Derfera. V tomto případě opět pomůže přehled starších obce a

[128] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 198r.
[129] Tamtéž, fol. 202v.

jednotlivých cechmistrů roku 1471. Věrduňkovi dluží (Derfer) za sukno a díky jeho jménu je možné při porovnání ztotožnit tohoto muže téměř s jistotou s Martinem Věrduňkem, který je uveden jako kráječ. Podobně se dá postupovat i u pana Tůmy. Ten je zapsán mezi staršími města a také jako pekař. Mezi staršími je rovněž Papušek a Bradáč. Druhý jmenovaný je uveden jako konvář Jan Bradáč.[130] Právě i díky těmto údajům, které je možno mezi sebou porovnávat, se zvyšuje výpovědní hodnota celého kšaftu.

Testament Mikuláše Štohlar je sice v zápisech roku 1472, ale na konci kšaftu je skutečné datum zapsání uveden rok 1473. Po formálním uvedení jmenuje vzápětí své dlužníky. Pan mincmistr dluží 30 kop gr., které pak má Mikulášův syn dát Venclovým sirotkům. V Kolíně u své dcery Aničky má 100 zl. a odkazuje jí je ve své závěti. Anička s mužem dlužila svému otci 70 kop gr., ale tento dluh je odpuštěn. Straskytl dluží 138 zl. a ty Mikuláš odkázal svému synovi Janovi a k tomu i pregéřskou stolici ve Vlašském dvoře. Čáslavští páni jsou zavázáni zaplatit 50 kop gr. č. a ty mají opět připadnout synovi. Za rukojemství bez uvedení částky je zavázán Vrabcův švagr s termínem placení následující rok na sv. Jiří. Paní Anna dlužila Mikulášovu bratru Štěpánovi 10 kop gr. starých a ty má jemu vydat. Mezi pohledávkami je i dluh královský 25 kop gr. č., který mají páni platit ze cla. Zisk z týdenního hospodaření dolu je 18 kop gr. a částka je určena pro ženu a její sirotky s tím, že hofmistr o tom ví. Hrnčíř z Kolmarku je dlužen 77 gr. č., podruh od Matyášky za 6 loket po 6, 5 gr. b.. Poláček za 6, 5 lokte rovněž stejnou cenou s přípiskem, že Polka slíbila za 6 loktů po 7 gr. b. za loket. Následuje sdělení, že Šilhavý ručí za Randáka 6 kop gr. b. za 2 postavy. Tyto všechny pohledávky jsou odkázány ženě spolu s jejími sirotky. Stejně tak ji poroučí dům se zahradou, částku 100 kop a 15 gr. č. právem purkrechtním na pivovaře a k tomu 144 zl. uh. Záznam je rovněž o dluhu Michala soukeníka v sumě 8 kop a 44 gr. b., které odkázal Vajsovi a ten tyto peníze měl dát o středopostí k oltáři v kostele sv. Jakuba. Poslední informací, již nám text poskytuje, je přesun poručenství u Svatbova statku z Mikuláše na jeho syna Jana.[131] Zmíněný seznam je zajímavý výčtem dlužníků patřících do vyšší společenské vrstvy. Nejvíce zaujme královský dluh a závazek pana mincmistra, u kterého chybí jméno. Pokud bychom ale zjistili stáří půjčky, mohlo by se dle seznamu mincmistrů vyhledat konkrétní jméno.

Václav Kolovský ve svém kšaftu roku 1472 odkazuje rovným dílem všechen majetek své ženě a dětem. V případě smrti manželky je určeno, že její díl má přejít na děti. Pokud by ovšem ani děti nepřežily, tak mají poručníci vyhledat tchýni Kolovského (pokud bude ještě

[130] Tamtéž, fol. 199v–200r.
[131] Tamtéž, fol. 226r.

živá): „…*aby ji z toho statku nezapomínali*.“[132] Následuje informace o záduší, která je velmi stručná, protože pouze sděluje, že má být dána jedna kopa bílých grošů na víno ke kostelu sv. Jakuba. Poté následují přesné výpisy pohledávek a závazků. Dlužni jsou mu Čáhlava 110 gr., Franěk 2 kopy gr., Václav Adámek 11, 5 kopy gr. a havíř Kobera 7 gr. b. Poté přichází sdělení, že v Klinšmídě (důl na Oselském pásmu) vlastní dva podíly z třiceti a dále má na hlubině 1 díl z 30 a totéž v Mantistu. Václav kromě 15 gr. Jírovi Vážnému nic nedluží. Následuje souhrn předmětů a ošacení. Na prvním místě jsou stříbrné klenoty a cínové mísy, aby se vědělo i o tomto majetku a nebyl později ukraden nebo zatajen. Modrou sukni s kožichem, kabát a nohavice odkázal svému bratru Matějovi.[133] Poslední poručení v tomto případě obsahuje zmínku o podílu týkající se dolování a zajímavostí je, že důlní podíly jsou v seznamu jeho dlužníků.

Závěť Matěje Prudkého je datována rokem 1474. Majetek má být rozdělen mezi ženu a děti, a za poručníky jsou určeni dva rodinní příslušníci, bratři Ondráček a Mikuláš. Tito nemají z dědictví dostat nic a mají se starat o plnění poslední vůle, a především také o splácení dluhů, které budou zmíněny dále. Zbožný odkaz na záduší nechybí ani zde, a proto je odkázáno 10 kop gr. b. ke kostelu Matky Boží na Náměti. Dlužné částky se jmény věřitelů tvoří další část textu a jako první je zapsán závazek 20 kop gr. b. za zahradu jména. Loreckému je dlužný 20 kop gr. b., ale jak je uvedeno, tak mu již zaplatil 3 kopy. Jistému Kubíkovi z Prahy je zavázán uhradit 7 zl., Jakubovi 10 kop gr. b. a mincířům1 kopu gr. b. Poslední poznámka týkající se jeho závazků hovoří o Loreckém, který přiznal po smrti Matěje další svou pohledávku ve výši 4 kop gr. b., ale na to mu Matěj půjčil 50 gr. b. Pokud se zaměříme na průměrnou výši dluhu, tak ta je ve dvou případech vyšší (20 kop = 1200 gr.), ale jindy jde jen o jednotky kop. Následuje výčet osob, kde vystupuje Matěj v roli věřitele. Bratr Mikuláš dlužen 1 kopu gr. b., Zmith 2, 5 kopy a 6 gr. se vsuvkou, že mimo tuto sumu je mu jmenovaný povinen 1 kopu gr. za rukojemství Klobásovi. Posledními jsou Komin 417 gr. a Bartoš písař 100 gr. Zajímavostí je soupis majetku, v němž se uvádí kabát, pavézy, helma, hotovost a dva koně spolu s vozem.[134]

Šimek krejčí ve svém poručenství roku 1474 přenechává svůj dům manželce a dceři Dorotě. Jako odkazované jsou i dluhy zaznamenané níže. Mezi některými osobami jsou zapsány podrobnosti prozrazující předmět nebo službu, za kterou byly vynaloženy finanční prostředky. Nyní uvedeme pár takových příkladů. Závazek vůči Šimkovi má Hynek z Hoštic

[132] Tamtéž, fol. 234v.
[133] Tamtéž.
[134] Tamtéž, fol. 240v–241r.

s dluhem 5 kop gr. b. a za sukno 45 gr. Podobně také Šafář 3 kopy gr. b. a za šití 28 gr. b. Za sukno je zavázána zaplatit také Šimonová perníkářka 42 gr. Mimo jiné je zde rovněž dluh bratra Šimka Bartoše, a to 24 zl. Celková suma všech pohledávek je sečtena na 44 kop a 18 gr. Následný výčet věřitelů Šimka je znatelně kratší. Havlíkové je dlužen 2, 5 kopy gr., ale na to se částka snižuje o 8 gr. od šití. Stejně jako byl bratr Bartoš mezi dlužníky, tak je i mezi věřiteli s 41 gr. b. Posledně jsou jmenováni postřihači, u kterých chybí částka.[135] Opět zde, díky přípiskům u jednotlivých zápisů, můžeme pozorovat přímou souvislost s krejčovským řemeslem.

Hanuš Glencl kšaftoval roku 1475. Po určení poručníků následují zbožné odkazy financované z různých platů, které jsou určeny například do kláštera, k oltáři sv. Barbory nebo k oltáři do jeho kaple. Jmenovány jsou další osoby s příslušnou částkou, jež jim je určena, spolu s informací, odkud má být suma vyplacena. V seznamu dlužníků mezi jinými zaujme dluh knížete Jindřicha[136] za dva koně ve výši 30 a 10 zl. spolu se službami rovněž za 10 zl.[137] Tato jediná pohledávka obsahuje přípisek o účelu půjčky. Podobné je to i u jeho závazků, kdy tedy vyjmenujeme alespoň ty s vyšší částkou. Staré Alderce 2 kopy, pregéřům 70 gr., Štenglové 60 gr. b. minus tři míšeňské a posledně pak Načeradské 60 gr. b. Zápis bez částky je u kramářky Vítové, kdy Hanuš tvrdí, že: „*…nejsem dlužen, než by byla na mně toho pěkně hleděla byl bych s ní nemluvil o šest kop grošů.*“[138] V zápise není napsáno nic bližšího o postavení, ale z literatury vyplývá, že byl Hanuš pregéřem. [139] Z dostupných informací vyplývá, že jeho rod žil v Kutné Hoře už v předhusitské době.[140]

V této části práce byly vybrány k analýze některé kšafty zapsané v první památné knize. Počet zaznamenaných textů posledních vůlí je zde znatelně vyšší než u památné knihy následující (viz. Obrázek 1). To také odpovídá počtu zkoumaných testamentů. Mezi nimi sice nejsou všechny, které by bylo možné ve svazku najít, ale i tak se díky rozboru jednotlivých dluhů spolu s méně či více známou socioekonomickou situací jednotlivců podařilo vysledovat určité ekonomické styky. V souvislosti s pivem je možné uvést i nezařazený text Janka šrotéře[141] o jeho pořízení z roku 1465. Za pivo byl dlužen Masopustce do Kouřimi 40 gr. a

[135] Tamtéž, fol. 257r.
[136] Zde je pravděpodobně myšlen Jindřich starší z Minsterberka, syn Jiřího z Poděbrad.
[137] SOkA KH, AM KH, RRP, kn. 7, fol. 262r.
[138] Tamtéž, fol. 262v.
[139] E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 16.
[140] J. KEJŘ, *Právní život*, s. 149–150.
[141] Šrotéř, specializované povolání na rozvoz piva, vozil a spouštěl sudy do sklepů. Viz M. JANOTKA – K. LINHART, *Zapomenutá řemesla*, s. 180.

Suchému rovněž do Kouřimi za 2 bečky piva 24 gr.[142] Z jiných, v této části neuvedených pořízení, jsou čerpány pouze lokality do geografického zařazení. Přejděme nyní v další části stejným způsobem ke knize druhé.

3.2 Registrum flaveum minus

Testament Jana Těšínského se nachází v zápisech z roku 1480. Poručníky nad dětmi určil manželku Annu s jejím otcem. Anně a dětem také odkazuje svůj majetek a po určení majetku přicházejí na řadu záležitosti související s jeho prací. Jednotlivě dali Mincmistr Beneš[143] 48 zl., Samuel 4 zl. a stejně tak Rupovský a Krušina. Tento obnos v celkové výši 60 zl. byl dána „na hory". Následuje zmínka o huti, kde měl Jan nádoby, které pobral Aleš. Pokud jde o dva doly, dvě hutě a dům, oznamuje, že vše je jeho majetkem. On sám nikomu nic nedluží, ale své dlužníky jmenuje v následném soupisu. Jsou jimi Petr Bone 10 kop gr., Václav šmelcéř 44 zl. uh., pan hofmistr 1, 5 kopy gr., Job 40 gr., Ondráček 2 kopy gr. a posledně Hynek 100 zl.[144] V tomto případě je dle obsahu patrné, že měl Jan spojitost s hutnictvím a dolováním. Toto se následně i potvrzuje a zjišťujeme, že Jan Těšínský byl zemským probéřem. Nevěnoval se pouze této činnosti, ale zároveň zastával funkci královského kerněře, jenž měl na starosti práci spojenou s mědí, tzv. zrnění.[145] Ze stejného odvětví je i Václav šmelcéř[146] a podle jména poznáme i Jana Rupovského, královského hofmistra.[147]

Kšaft Matesa Pevřinovského sepsán roku 1483 se řadí svou délkou mezi několik málo obsáhlejších. Právě díky tomu podává velmi barvité informace o obchodech s vínem, které nejspíše uskutečňoval kšaftující Mates se svým společníkem Petrem z Kouřimi. První zásadnější informací je, že majetek odkazuje ženě s dětmi a zároveň určuje hned několik poručníků. Následují instrukce s pokyny, jež se mají vykonat po jeho smrti.. Ty dávají nahlédnout do struktury celého obchodního řetězce, do něhož bylo zapojeno mnoho dalších osob. Dozvídáme se například o dodavatelích, od nichž bylo víno nakupováno, stejně jako o ceně a způsobu rozdělení zisku. Mezi prvními je společník Petr z Kouřimi, který přivezl dva drajlinky vína v ceně 45 zl. Jeden drajlink je již nejspíše prodán a druhý je uskladněn u Orla

[142] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 95v.
[143] Beneš z Veitmile, nejvyšší mincmistr. Viz Anita KŘEPELKOVÁ, *Havířský pořádek v Kutné Hoře do roku 1547*, in: L. Vaněk (ed.), Příspěvky k dějinám, s. 46.
[144] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 29v.
[145] J. HOUDKOVÁ, *Obchod s kutnohorskou mědí*, s. 89.
[146] Šmelcéř, tavič rud. Viz Heslo *Šmelcování*, in: František ŠIMEK, *Slovníček staré češtiny*, Praha 1947, s. 182.
[147] E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 101.

(dle pozdějších náznaků pravděpodobně majitel hostince nebo hostinský) a z tohoto vína prodali ještě malý soudek za 4 zl. panu Michalovi erckaféři. Peníze z obchodu mají být rozděleny mezi Petra a Matese rovným dílem, což dokládají slova: „*…co se týče zisku neb ztráty toho polovici Petr má vzíti*.“[148] Dle uvedených informací se počítalo i s určitým obchodním rizikem, jež společně nesli Petr a Mates. Jiná poznámka uvádí nákup bílého vína od Vencla z Jihlavy, které je za 15 zl. Stejnému Venclovi jsou dlužni Petr z Kouřimi a Mates 19 zl. Tři drajlinky vína jsou také od pana Brtnického. Z jeho prodeje si část nechává Mates a 10 zl. zisku dal Petrovi z Kouřimi. Z kontextu textu rovněž vyplývá, že kromě Matesa a Petra byli pro prodej vína důležití také Orel a šenkýřka. Tito byli následně součástí vyplácení peněz z prodaného vína. Jedním z odběratelů vína byla i paní Jana Ocásková u které měl Mates 5 drajlinků. Z jednoho drajlinku dostal Mates 18 zl. a za druhý mu Jana dala 16,5 zl. Zůstala mu ale dlužna 76 gr. b. (za dva drajlinky) a jeden soudek u ní stále zůstal.[149] Po těchto instrukcích následuje obsáhlý seznam dlužníků a věřitelů. V těchto záznamech je vždy uvedena částka a někdy také podrobnosti o předmětu půjčky. Nejprve tedy budou pojednány závazky související přímo s vínem. Mates a paní Ocásková mají společný dluh ve výši 80 zl. za víno vůči paní Hoshartové z Jihlavy. Páni jsou dlužni za víno ke svaté Barboře 80 gr., Gbelský z Prahy dluží za víno 12 zl. a stejně tak Provazník z Poděbrad za víno 5 zl. Z jiných míst ale bez poznámky o vínu jsou Gabele z Brodu 50 gr. b. a 8 zl., Ziga ze Zruče 70 gr. b. a také Šimon z Hradce 35 gr. b. Mnoho jednotlivých záznamů je uvedeno pouze se jménem, částkou a bohužel bez dalších určujících poznámek. Takto je to například u šenkýře Valenty s dluhem 1 zl., šenkýře Hronka s 47 gr. b. nebo šenkýře Frecha s 40 gr. b. Právě dle povolání mohly částky souviset s distribucí vína. Ještě složitější situace z hlediska interpretace je u zápisů, kde je uvedeno pouze jméno a dlužná částka bez jakýchkoliv jiných informací. Souhrnně lze k těmto konstatovat, že dlužné částky byly často uváděny v groších zlatých, bílých a míšenských a dlužníky byli jak muži, tak ženy. Pro svou výši se od ostatních výrazně odlišuje dluh Matesa vůči Petru Frechovi z Žitavy v sumě 423 zl., který byl dle poznámky vyrovnán částkou 427 zl.[150] V tomto případě je záznam opět bez poznámky, ale dle takto objemné sumy se dá předpokládat jisté obchodní spojení, pokud uvážíme jiné aktivity Matesa Pevřinovského. Rozvinuté merkantilní vazby dokládají rovněž uvedené lokality dodavatelů a odběratelů vína. Na základě výše uvedeného se tento kšaft převážně zabýval obchodními aktivitami a přispěl k objasnění různých obchodních cyklů.

[148] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 88r.
[149] Tamtéž.
[150] Tamtéž, fol. 88v–89r.

Začínají nákupem vína, poté následuje jeho uskladnění, prodej a následná dělba zisku mezi zúčastněnými.

Kutnohorský městský písař, jehož kšaft se nachází v jedné z památných knih, je spojován zejména s právními záležitostmi. Jeho jméno je Vít Tasovský z Lipoltic a byl jmenován v jedné z předešlých kapitol, která se věnovala městským právům. Tento kutnohorský písař kšaftoval roku 1483 a hned při prvním přečtení je jasné, že se toto poslední poručení od ostatních v mnoha ohledech odlišuje. Písař byl samozřejmě v úředních záležitostech velmi obratný a sám mohl někomu testament napsat. Proto není s podivem, že jeho kšaft je „vybroušen" do posledních detailů. Hned v úvodu se věnuje otázce majetku odkázaného své ženě Martě. Především se jedná o dům se zahrádkou a příslušenstvím, zakoupený z jejího věna. Marta má po smrti Víta zařídit splacení dluhů a několikrát je zdůrazněno, že vůči jeho bratrům nemá žádné povinnosti a ti ji nemají v ničem bránit. V souvislosti s jeho službou písaře se objevuje i mnoho formulací sloužících k očištění jeho osoby před případnými nařčeními, která by mohla později vzejít proti němu či jeho manželce. Mimo jiné se hájí slovy: „*Peněz také panských ani obecních za mnu není i žádných neb sem se přijímání jich vždycky varoval.*"[151] Následuje informace, že kšaft si písař sepisuje sám v pátek 1. srpna 1483, na den sv. Petra v okovech[152]. Poručníky jsou určeni současný i budoucí šepmistr, Mikuláš Krupa a zeť Johannes.[153]

Po obsáhlém úvodu přistupme k dluhům a začněme závazky písaře Víta. Pro jejich objem budou vypsány jen některé. Nejprve jsou uvedeny kostely sv. Jakuba a Na Náměti. K prvnímu kostelu činí dluh 2 kopy gr., zatímco k druhému 4 kopy, s poznámkou, že za tuto částku mají být pořízeny knihy na záduší. Dále je Vít zavázán knězi Zikmundovi Čáslavskému 3 zl. a knězi Benešovi 1 zl. a druhý jeho Kateřině. Školskému 40 gr. a za to má k vyrovnání dluhu 4 korce přesáté mouky, které si od Víta vzal. Jíra Šajdéř půjčil 1 zl. z obecní sbírky a písař připomněl, že dosud neobdržel peníze z několika sbírek, na něž měl nárok. Panu Janovi Alderovi[154] je zavázán sumou 30 gr. a Bartošovi krejčímu 40 gr. za nebožku Markétu. Jiné dva zápisy jsou přeškrtnuté a mohlo tedy jít o vyřízené záležitosti. Prvním je Vítův švagr Mikuláš s pohledávkou 80 gr. za sukno a druhým kožešník Vít s obnosem 10 gr. za Kateřinin kožich. Sirotkům Obročníka 7 zl. a Holesovi za krokve a latě do špitálu dal 3 zl. a zbývá doplatit ještě

[151] Tamtéž, fol. 91v.
[152] G. FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské*, s. 146.
[153] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 91v–92r.
[154] Rod Alderů se připomíná v Kutné Hoře již ve 2. polovině 14. století. Jeho členové zaujímali též povolání mincířů nebo pregéřů. Viz E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 101.

10 gr. Stejně tak do špitálu koupil krávu za 2 zl. od Kalausové, která není zaplacená. Další opravy špitálu mají být hrazeny ze zlatých Plzákové. Dluh písaře vůči paní Slonové je za 11, 5 lokte harasu[155] po 5 gr. míš. a dále za dva kmenty[156]. Za tyto látky ji zaplatil 55 gr. b. a zbylo doplatit 29 gr. b. Oprav špitálu se týká i další dluh, protože prostřednictvím Víta půjčil pan Michal 30 gr., které nyní má uhradit špitál. Vítově kramářce dluží písař za 9 loktů harasu na Kateřinin plášť po 5 gr. b. Hotově zaplatil za hedvábí k šití 3 gr. b. a za kment blankytný 4 gr. b. Starý dluh za kment na kalich činí 4 gr. b. Za plat dělníků ze špitálu 10 gr. b. a za kment 40 gr. b. Výčet pohledávek Vítové ukončuje nezaplacený žejdlík malvazí[157] a více prý písař platit nemá. Pozdější přípis značí, že vše bylo vyrovnáno. Za látky je zavázán i kupci Arazimovi 2, 5 zl. rýnských za 1 kment Kateřině a stále dluží za zápis o Kršňakově huti. Stejně jako v předchozích případech je dále několik osob, jejichž záležitosti byly později vyrovnány. Konkrétně děvečka Anna s 15 gr. za mzdu a rychtář Truboč s 30 gr. za blány, 14 gr. za zaječí kožíšek a za čepici bez částky. Další z nevyřešených je opět obnos za práci dělníků ve špitále tentokráte od pana Majšnara. Poslední v seznamu je dluh nebožtíka Svatby 10 kop gr. na Vysokou a dále pak do Českého Brodu 5 kop gr. To vše má zaplatit hofmistr, protože vzal peníze, které byly za dům Šimona perníkáře. Tímto vyčerpávající textem se uzavírá část o věřitelích písaře Víta, kde je nápadně mnoho dluhů za rozličné látky a také za práce na špitále.[158] Často zde popisované práce souvisely s úlohou špitálmistra, již vykonával navíc ke své písařské profesi. Kromě manželky Marty se v textu objevuje i Kateřina, písařova dcera.[159]

Nyní přecházíme k seznamu pohledávek, který je podobně obsáhlý. Uveďme tedy alespoň část z nich. Prvně Vít koupil u kováře pro Kalusovu 2 500 šindelních hřebů v ceně 6 gr. za 1000 hřebů a ještě potom 500 hřebů za 3 gr. S tímto souvisí i další dluh za práci dvěma tesařům za 1, 5 dne po 3 gr., kteří pobíjeli její dům. Celková suma dluhu je 38 gr. s úrokem 9 gr. Roku 1483 poukázali páni z plné rady na panu Janu Alderovi 22, 5 kop gr. č. Pozdější přípisky hovoří o postupném předávání jednotlivých částí této sumy písařově manželce. Popsány jsou i peněžní převody uvnitř rodiny od Víta švagru Johannesovi. Tyto se týkají především věna a podílu z dědictví. Se špitálem sv. Lazara souvisí i částka 200 zl. ze kterých si Vít vzal 100 zl. a zbytek vrátil knížeti Jindřichovi. Prostředky v sumě 100 zl. byly dány na

[155] Haras je název pro lehkou vlněnou látku. Viz Heslo *Haras*, in: F. ŠIMEK, *Slovníček staré češtiny,* s. 48.
[156] Kment, jemné bílé plátno. Viz Heslo *Kment,* in: Jan GEBAUER, *Slovník staročeský. Díl II. K–N*, Praha 1970, s. 59.
[157] Malvazí, nejspíše myšleno sladké bílé víno. Viz Heslo *Malvazie*, in: J. BĚLIČ – A. KAMIŠ – K. KUČERA, *Malý staročeský*, s. 131.
[158] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 92r–92v.
[159] Marie KAPAVÍKOVÁ – Lubomír VANĚK (edd.), *Volba Vladislava Jagellonského českým králem. Edice pamětního zápisu v kutnohorské knize sentencí z roku 1471,* Kutná Hora 1972, s. 14.

kostelík, za dům a na ostatní věci. Jiných 120 zl. měl od Plzákové a 3 kopy gr. od Bzeneckého. Z těchto peněz koupil od Orla purkrecht k malomocným a zbylých 70 gr. je dáno na neuvedený účel.[160]

Z popsaných detailů je průkazné, že se text od ostatních odlišuje především rozsáhlými rejstříky věřitelů a dlužníků. V každé ze skupin jsou hojně uváděny prostředky související s opravou špitálu nebo jeho hmotním zajištěním. S aktivitami týkajícími se přímo oprav jsou v některých případech podrobně popsány i provedené práce. Ve výčtu závazků rovněž překvapí dluhy ke kostelům a několika kněžím. Tyto v jiných testamentech nejsou obvyklé. Stejně tak je zaznamenáno i množství látek se jmény prodávajících a konkrétním uvedením druhu a množství.

Poslední poručení Martina Morutha je datováno rokem 1483. Nejprve stanovuje, že prostředky zbylé po splacení dluhů, pokud nějaké zůstanou, mají připadnout manželce a dětem. Po formálních náležitostech přejděme k věřitelům. Z těchto budou jmenováni ti, kteří mohli souviset s obchodem s mědí. První je Knajslík s částkou 19 hřiven. Jak je patrné, zápis u něho je v hřivnách místo v groších nebo zlatých, a stejně tak je tomu i u několika dalších.[161] Jan Knajslík je kromě jiného jedním z rudokupců, kteří se věnují měďařskému obchodu.[162] S tím souvisí i závazek Pešovi Nejedlému za olovo 13 zl. a Vencelíku Smíškovi 236 zl. s informací, že na splacení má být použita měď. Dále je dlužen Řehoři Krajčímu 3 kopy, kupci Erazimovi do Prahy 60 zl. a Sedlákovi do Hlízova za fůru dřeva 2 kopy gr. Takto alespoň krátce k jeho dluhům. Zbývají tedy pohledávky, které jsou jen dvě. Blažek z huti od Johanesa 3 zl. bez 10 gr. a Králová hutnice 1 kopu gr. V tomto krátkém výčtu by byl i rudokupec Říha, ale jemu byl dluh odpuštěn.[163] Nyní zpět ke jmenovaným osobám. Tyto jde totiž ve většině spojit s mědí. Erazim Šepl byl pravděpodobně faktorem Hanuše a Martina Vognarů z Norimberka a jeho obchodní aktivity souvisely s prodejem mědi. Co se týče jména, je uváděn jako Erazim Šepl z Mostu, později také jako Erazim z Prahy.[164] Stejně jako Erazima můžeme blíže poznat Pavla Vidláka s dluhem 60 gr.[165] Pavel byl zprvu v letech 1472–1476 úředník mince, ale později pracoval pro rudokupce Petra Vidláka, jehož manželku si nejspíše po jeho smrti vzal za svou.[166] Mimo něho

[160] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 92v–93r.
[161] Tamtéž, fol. 93v.
[162] E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 163.
[163] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 93v.
[164] J. HOUDKOVÁ, *Obchod s kutnohorskou mědí*, s. 95–96.
[165] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol 93v.
[166] E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 101.

se ve velké míře obchodních aktivit účastnili Vencelík a Řehoř Krajčí.[167] Konečně pak, soudě dle dřeva a dluhu za olovo, se mohl Martin Moruth sám účastnit ságrování mědi, to ale přímo není napsané. S tím může souviset závazek Erazimovi, který takto půjčoval rudokupcům a na to požadoval splátky v mědi.[168] Uvedený zápis bylo díky konfrontaci s literaturou možné využít širším způsobem a získat tak doplňující informace o měďařském obchodě.

Mezi obsáhlé kšafty patří také poslední poručení Daniela Sudlice z Řečice z roku 1488. Jako svého dědice určuje bratra Jakuba Vlasatku a určuje mu další povinnosti. Pokud se vrátí ze služby Petr Opavský, má dostat od Jakuba 20 kop gr. č. a některé ze šatů kšaftujícího. Mimo oblečení je mu určen stříbrný koflíček, tři velké mísy, cínové talíře, další mísy (dle libosti Jakuba) kotel, hmoždíř, peřiny, bidla, dvě prostěradla a měděná nádoba. Pokud však Petr Opavský nebude naživu, připadne vše Jakubu Vlasatkovi. Petr Sudlice je další, pro kterého je určeno 10 kop gr. č. Tato suma je následně určena na jeho svatbu, ale pokud se jí Petr nedožije, peníze zůstanou Jakubovi. Stejná situace se opakuje u Jindřicha, schovance pana Daniela. Tomu je určeno také 10 kop gr. č., ale pod podmínkou, že bude poslouchat. Po určení dědiců a dalších osob přichází na řadu soupis dluhů. Na první pohled je patrný výrazný rozdíl mezi počtem věřitelů a dlužníků. Jeho jediný dluh činí 50 gr. b. Štěpánovi, a nic víc. Druhý seznam, tentokráte dlužníků, je znatelně delší. Hlavní dluhy mají být splaceny na sv. Havla. Matěj kotlář se ženou 20 kop gr. č. a jako rukojmí jsou zapsaní Pavel Vidlák a Bartoň Vajs[169], kteří mají zaplatit na sv. Havla. Podobně jako ostatní dluží i Šimon Orel se svou ženou 24 kop gr. č., splatných na svátek sv. Martina. K dluhu pravděpodobně existoval i zápis, který je zmíněn jako připomínka jejich závazku. Poté jako dlužník vystupuje Bartoň Vajs s dlužnou sumou 15 kop gr. č., a rukojmím je, stejně jako výše, Pavel Vidlák. Doba splacení je určena na sv. Havla. Ostatní drobnější dluhy měly být sepsány, ale už k tomu dle zápisu nedošlo. Martin hamerník s dluhem 23 kop gr. č., ale zároveň jemu dluží i Daniel za činži od komory za dobu šesti nebo sedmi let. Toto má vyřídit Jakub Vlasatka. Polepský, zeť Sekyrův, dluží 40 gr., a posledním, kdo je zavázán zaplatit za své závazky, je Dora, rybářka Prokopova, 44 gr. Konec kšaftu tvoří obrana toho, co Daniel Sudlice odkazoval a co za života vlastnil.[170] Dle textu měl nejspíše spory se svojí ženou a tímto „dobrozdáním“ chtěl vše uvést ze subjektivního pohledu na pravou míru a tím předejít případným sporům. Soudy byly pravděpodobně vedeny i dříve a celý text byl nejspíše koncipován také pro krále, soudě podle obsahu vět. Tam, kde je to vhodné, se používá

[167] J. HOUDKOVÁ, *Obchod s kutnohorskou mědí*, s. 97.
[168] Tamtéž, s. 96.
[169] Bartoň Vajs je uvedený jako zlatník. Viz E. LEMINGER, *Umělecké řemeslo*, s. 10.
[170] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 157r–158r.

oslovení „Vaše milosti“. Kromě toho je žena líčena jako nepoučitelná, protože: „…*přijeti nechtěla v čem sem se jí slušně poddával (…) ani práva duchovního, ani rady přátel a lidí dobrých*.“[171]

Matěj, mlynář od Osla, učinil své poslední poručení roku 1489. V úvodu odkazuje všechen majetek své manželce Mandě a zároveň určuje Thomu šrotéře, aby ji byl k pomoci. Jako své věřitele spolu s dlužnými částkami uvádí Hrdinu mlynáře s 30 gr., Jindřicha postřihovače s 23 gr., Řípu ševce s 6 gr. a Jana z Haldy s 8 gr. Mezi věřiteli jistě nepřekvapí mlynářské povolání, protože oba právě díky němu mohli být v užším vztahu jako přátelé nebo příslušníci téhož řemesla. Jako další věřitel se přidává i Jan uzdař, který oznamuje vůči Matějovi dlužnou částku ve výši 30 gr. Tímto končí výčet zapsaných dluhů. Následují instrukce paní Mandy, podle nichž určuje osoby, kterým má připadnout její majetek. Nejčastěji se jedná o prostěradla, peřiny, polštáře, podušky a jiné ložní prádlo. Mezi další odkazované předměty patří rovněž cínové mísy anebo oblečení (nohavice, sukně, klobouk, košile). Jmenované předměty jsou určeny dílem ženám (podruhyně, služebné) a dílem také členům rodiny. Bratr Kuba má dostat pošitou čubu, sukni, kuklu, nohavice, košile a klobouk. Naproti tomu jeho žena má dostat sukni. Vše je ale podmíněno prodejem mlýna. Dalším obdarovaným rodinným příslušníkem je strýc Václav. Tomu jsou určeny peníze ve výši 2 kop gr. a chatrnější prostěradla. Znovu zde ale platí podmínka prodeje mlýna. Poručníkem nad tímto kšaftem byl ustanoven Thoma šrotéř, kterému bylo určeno dát některé zbylé věci na chudé a odvést určené částky na záduší. Ke sv. Barboře 5 kop gr., k Náměti 5 kop gr. a ke kostelu sv. Jakuba 2 kopy gr.[172] Určením peněz na záduší text kšaftu končí, ale o něco dále je možné sledovat vývoj a plnění jednotlivých bodů po vykonání této poslední vůle. Jedná se o soupis věcí, které byly v truhle. V té byly nalezeny peníze ve výši 12 kop a 6 gr. Tyto peníze byly ihned rozděleny na vypořádání odkazů z kšaftu. Plnění ale nebylo provedeno v plné výši z důvodu stále neprodaného mlýna. Mlýn byl nakonec prodán Matějovu bratru Janovi.[173] Tuto transakci můžeme najít v trhové knize, kdy se dozvíme, že celková suma za mlýn byla 40 kop gr. Mimo to měl Jan na mlýn zákupní právo a jeho bratr Matěj mu díky purkrechtu dlužil 15 kop gr. Splácení nemovitosti je stanoveno na 5 kop ročně, vždy na sv. Havla. Částky mají být odváděny manželce Matěje prostřednictvím Thomy šrotéře.[174]

[171] Tamtéž, fol. 158r.
[172] Tamtéž, fol. 174r.
[173] Tamtéž, fol. 174v.
[174] SOkA KH, AM KH, kn. 363, Kniha trhová Liber hereditatum rubeus maior, 1479–1514, pag. 219.

Roku 1489 nechal sepsat své poslední poručení Říha erckaféř[175]. Nejprve určuje své dědice, kterými jsou rovným dílem jeho manželka a děti. Mimo to také odkazuje majetek získaný po smrti Šykathanusové, dům a pregéřskou stolici. Jako další jmenuje purkrecht na Koňském trhu, jenž prodal Martě. Peníze z tohoto prodeje jsou určeny na splacení dluhu panu Vencelíkovi. Pokud by tato suma nestačila, má manželka uhradit zbytek z majetku paní Šykathanusové. Bohužel není uvedena výše závazku, ale jen způsob jeho splacení. Dalším věřitelem je také pan Smíšek, kterému je Říha dlužen 19 kop a 17 gr. Tento dluh má být už vyřízen a vše zapsáno v knihách Vlašského dvora. Informace o ostatních věřitelích by mohly přinést další zajímavé poznatky, ale nejsou jmenovitě zapsáni, protože: „*…manželka má zná všecky dluhy, komu jsem dlužen*.“[176] Jako jeden ze svědků kšaftu vystupuje Jan Smíšek.[177] Ve starší literatuře zabývající se životem v Kutné Hoře a mincovnictvím jsou zmíněni Říha a několik členů rodiny Smíšků. Říha je jmenován jako jeden z rudokupců, který spolu s jinými zaujímal důležité postavení v obchodu s rudou.[178] Ze Smíšků jsou uvedeni jako erckaféři Jan, Martin, Michal a Vencelík Smíškové.[179] Právě tyto zmínky mohou poukazovat na možné obchodní spojení těchto rudokupců. V této konkrétní zmínce o dluhu je uveden pouze Smíšek, takže není jasné, o kterého z výše uvedených mohlo jít. Poznámka pro další vývoj jednoho z dluhů je dopsána pod kšaftem a podává zprávu, že pohledávka vůči Vencelíkovi byla splacena manželkou pana Říhy.[180]

V předešlých odstavcích byly opět analyzovány konkrétní testamenty. Došlo k interpretaci zapsaných dluhů a s tím i možných ekonomických vazeb. Spolu s tím se v některých případech podařilo charakterizovat postavení konkrétních osob vystupujících v zápisech. V určitých situacích byly výsledky přínosnější a v jiných spíše zobecňující. Místo se nedostalo například na poručenství Beneška z roku 1483. V něm jsou mu dlužni ševci 30 kop gr. č. za sádlo, Peltán za pivo nebo Jíra Krabáč 54 kop gr. za pivovar.[181] Stejně tak není analyzována ani závěť Matěje Matrase z roku 1484, v němž je mu mnoho lidí dlužno za pivo a také za led.[182] Podobně není uveden ani kšaft Ondráčka Havlíkova, zapsaný roku 1489. V něm se objevuje mnoho lokalit, dlužníků a věřitelů, mezi nimiž jsou Kaňk, Svatý Mikuláš, Svatá Kateřina, Výčapy nebo Starkoč. Zajímavý je nejen seznam dluhů, ale i obsáhlý inventář, který

[175] Erckaféř, obchodník s rudou. Viz E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 35.
[176] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 179r.
[177] Tamtéž.
[178] Eduard ŠIMEK, *Obyvatelstvo Kutné Hory,* s. 79.
[179] Tamtéž, s. 79, 92.
[180] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 179r.
[181] Tamtéž, fol. 97r.
[182] Tamtéž, fol. 102r.

je popsán po jednotlivých komorách a truhlách.[183] Přes již jmenované se do této doby nedostalo na zápis, v němž by žena vystupovala v roli testátorky. Toto dosavadní opomenutí lze snad omluvit skutečností, že jim bude věnována následující kapitola.

[183] Tamtéž, fol. 162r–163r.

4 Kšaftující ženy

4.1 Vývoj právního postavení

Vyšší podíl ženských kšaftů lze v některých oblastech zaznamenat od druhé poloviny 15. století. Obecně pak mezi 15. a 18. stoletím vzrostl ze čtvrtiny na polovinu.[184] Zastoupení žen v roli kšaftujících je dáno nejspíše i tím, že vzrostl jejich podíl na správě majetku a ovlivňování rodinných záležitostí. Podle práv M. Brikcího z Licka mohly o svém majetku rozhodovat pouze vdovy nebo vdané ženy se souhlasem manžela.[185] Přístup ke kšaftování se změnil v Koldínově zákoníku. V něm nebyla odlišnost mezi kšaftem mužským a ženským. Právo posledního poručení bylo zapovězeno pouze lidem s duševní poruchou, osobám nepočestným nebo těm, kteří nedosáhli určeného věku.[186] Takto alespoň krátce k poukázání na odlišný přístup k ženám a mužům.

V pasáži o středověké právní praxi se uvádí privilegium císaře Karla IV. z roku 1372. Kutná Hora toto právo, které se týkalo svobodného nakládání s majetkem měšťanů, získala již o rok dříve.[187] V něm bylo mimo jiné ustanoveno, že může kšaftovat nerozdílně muž i žena, respektive měšťan či měšťanka. Tyto výsady spolu s dalšími potvrdil také král Ladislav Jagellonský roku 1454.[188] Obecně lze říci, že ženy ve městech byly v lepším postavení než ženy na vesnicích. Ve městě jim bylo umožněno disponovat majetkem a na základě některých testamentů je lze právě ve městech zařadit do středních až vyšších vrstev.[189] Kšafty měšťanek (měšťanů) z předhusitské a husitské doby se bohužel nedochovaly.[190] Přesto, že by jistě nedochované kutnohorské kšafty mohly podat velmi cenná svědectví a zvětšily by počet posledních pořízení, je nutné se bez nich obejít. Právě proto je nanejvýš nutné mít na paměti, že není znám celkový počet testamentů a ty, které se dochovaly v městských knihách, nemusí zahrnovat všechny, jež mohly vzniknout. Zobecňující informace tedy platí pouze pro zkoumané zápisy a není možné je aplikovat plošně. Toto zmíněné platí zvláště u kšaftů, jež učinily ženy. Rozbor a porovnání tedy vycházejí přesně ze dvou zkoumaných knih a nemají ambici pouštět se na tenký led spekulací a domněnek.

[184] Michaela HRUBÁ, *Zvonění na sv. Alžbětu. Odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011, s. 117–118.
[185] Tamtéž, s. 92.
[186] Tamtéž, s. 112.
[187] Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. II. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419*, Praha 1895, č. 499, str. 642–643.
[188] J. KEJŘ, *Právní život*, s. 225.
[189] TÝŽ, *Vznik městského zřízení*, s. 295.
[190] M. BISINGEROVÁ – V. VANĚK, *Pozdně středověké testamenty*, s. 212.

Majoritní část posledních pořízení, obsažených v památných knihách, nechali sepsat muži. Najdou se zde však také kšafty žen, ať už jde o kutnohorské měšťanky, rozpoznatelné podle formulace „měšťka na Horách Kutných“, nebo o jiné ženy bez bližšího určení. Závěti jsou stylisticky a vizuálně velmi odlišné. V některých případech je informace krátká až strohá a sděluje pouze to nejdůležitější. V jiných je text velmi květnatý a písař v něm užívá mnoho formálních formulací, které jinde zcela nebo částečně chybí. Zároveň je nutné podotknout, že s ohledem na téma práce byly vybrány pouze ty kšafty, v nichž se objevují zmínky o pohledávkách či závazcích dané ženy. Podrobněji nebudou rozpracovány kšafty, u nichž jejich délka a obsažené podrobnosti neumožňují získat tolik informací jako z jiných. Z těchto kratších budou vybrány pouze reprezentativní příklady vhodné ke komparaci s jinými, obsáhlejšími.

4.2 Dědické strategie

Poslední poručení Markéty hokyně, zapsané roku 1462, je více než stručné. Bez obvyklých formulací je pouze uvedeno, že vše odkazuje své sestře Doře a jmenuje svých pět dlužníků. Mezi ty patří Havel sklenář 2 kopy, Vaněk z Hloušek 29 gr., Hanušková 33 gr., Pancová 26 gr. a jako poslední Mikulášek 5 gr.[191] Dohromady dosahují její pohledávky sumy 213 gr. Kromě jedné vyšší částky se nejedná o tak velké částky a rovněž chybí bližší informace o účelech půjček.

Zbožné odkazy financované z půjček jsou zapsány v kšaftu paní Uršuly, manželky Šulara, který je zaznamenán v zápisech z roku 1462. Jako první se zmiňuje přání o dar peněz ke svaté Barboře. K tomu mají být použity peníze od jmenovaných dlužníků. Hruška kovář má dát 5 kop ke svaté Barboře. Paní Uršula nezapomíná ve svých zbožných odkazech ani na další kostel a to znovu 5 kop ke kostelu sv. Jakuba od Glencla. Posledním je kostel Na Náměti, opět s částkou 5 kop od Petra Danielova. Svůj majetek následně odkazuje Matesovi Soukeníku a Mikulášovi Pirnerovi.[192] Zde je vidět, že dluhy mohly být odkazovány i na záduší k vybraným kostelům. Nabízí se několik možností, proč paní Uršula neodkázala hotové peníze, ale peníze ze svých pohledávek. Dohromady daruje kostelům 15 kop, a to není zanedbatelná částka. Buď tedy neměla hotové peníze anebo ji přišlo jednodušší odkázat dluhy a nechat na konkrétním duchovním správci kostela, aby si dluh sám vymohl. V každém případě se jednalo o zbožný odkaz, který byl učiněn jako dar pro spásu duše.

[191] SOkA KH, AM KH, kn.7, RRP, fol. 26v.
[192] Tamtéž, fol. 27r.

Roku 1463 je zapsána závěť „měštky“ Margarety Názové, manželky Jindřicha Náze. Po úvodních formulacích rozdělila majetek svým dětem rovným dílem. Po vyřešení majetkových záležitostí jsou na řadě dluhy. Margareta má dlužní úpis pána z Rožmberka a ten jí platí 31 kop gr. ročního úroku. Dokud nebude suma vyrovnána má být jedna kopa dána na záduší a zbylých 30 kop dětem. Stejně tak je na záduší ke kostelům věnován plat z Kouřimi, kde má paní Názová 50 kop gr., ze kterých je jí ročně placeno 5 kop gr.[193] K tomu všemu jmenuje poručníky, a nakonec je formulace: *„…prosím (…) aby tento kšaft můj a poručenství ráčili kázati v knihy své městské.*“[194] Není jasné, zda sdělení o přání zapsat text do městských knih je aktivitou písaře nebo testátorky, ale minimálně vypovídá o snaze mít své poručenství úředně zapsané. V textu je zajímavým dluh pána z Rožmberka, který je zapsán v ročních splátkách. Prostředky z něho získané jsou jako i v jiných případech alespoň dílčí částí určeny ke kostelům za spásu duše. Nyní k samotné Margaretě a jejímu manželovi. Jméno rodiny Názů není v Kutné Hoře neznámé, protože je rod uveden jako patricijský. Po porážce Zikmunda Lucemburského musela část obyvatelstva odejít a Názové byli jedněmi z nich. Následně využili příbuznosti s churským biskupem Janem Nazem a ten jim daroval majetek v Praze a okolí.[195] Soudě dle zde zapsaného kšaftu se rodina nebo její část po nuceném exilu vrátila.

Velmi krátký je kšaft staré Kučové z roku 1464. Všechen svůj majetek odkazuje vnoučatům Jiříkovi a Barboře a současně pro ně stanovuje poručníky. Své věřitele jmenuje s dlužnou částkou. Dorotě 2 kopy, Janě děvce[196] 2 kopy, Lučce 40 gr., králi Pachovu 2 kopy a Haldovi 110 gr.[197] Celkem jsou tedy její závazky 510 gr. Oproti jiným textům zde není žádná zmínka o zbožných odkazech a sdělení je velmi stručné.

Podrobnější informaci podává kšaft Martinové zedníkové, sepsaný ve stejném roce jako předchozí. Po tomto formálním úvodu jmenuje své věřitele, kterými jsou Havlíková v Talmarku 46 gr., Kalina 7 kop gr. a kramář Holý úroku 34 gr. Následuje také odkaz chudým v podobě jedné kopy grošů. V té chvíli její muž ještě žil, protože je proklamován jeho souhlas s darem: „*…k tomu Martin muž její jest svolil.*“[198] V tomto konkrétním zápise se tedy primárně jedná o

[193] Tamtéž, fol. 50v.
[194] Tamtéž.
[195] J. KEJŘ, *Právní život*, s. 147–149.
[196] Není zde zamýšlen hanlivý výraz, ale pouhé oslovení obecně pro dívky či služky. Viz Heslo *Dievka*, in: J. BĚLIČ – A. KAMIŠ – K. KUČERA, *Malý staročeský*, s. 44.
[197] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 81v.
[198] Tamtéž.

dluhy a odkaz na chudé, protože žádný jiný odkazovaný majetek není zmíněn patrně i kvůli jejímu manželovi, který byl stále živý.[199]

Poslední poručení Maruše Talabašky je z roku 1466. Po úvodu jsou opět uvedeni její dlužníci. Mezi nimi je Franková 4 kopy gr., Kolář z Kouřimi 14 kop gr. a Burian 7 kop gr. Vyjmenováním všech dlužníků i s částkami se zároveň určuje nakládání s těmito financemi. Všechny peníze z pohledávek, kromě dluhu Koláře z Kouřimi, mají být určeny na záduší. Závazek zmíněného Koláře ve výši 14 kop je určen dceři paní Maruše, a to po dvou kopách ročně. Pokud však bude „dobrá", má dostat tři kopy. Není zde explicitně vyslovena možnost ztráty práva na roční příjem peněz při špatném chování, ale s nadějí je vyjádřeno, že bude-li se chovat řádně, může očekávat více peněz z odkazu její matky.[200] O něco dále v knize je možné přečíst, jak byly odkázané peníze vynaloženy. Za topení zádušní 98 gr., za sukno chudým 7 kop gr., dceři 1 kopu gr. a od výpravy k hrobu také 1 kopu gr. Dceři roku 1468 ještě pak 3 kopy gr., které byly uvolněny na přímluvu pana podkomořího Samuela[201]. Podobné uvolnění pro Talabaštinu dceru následovalo roku 1470 a částka byla ve výši 3 kop gr. b. K vydání peněz došlo opět až po žádosti, nyní ale žádali kouřimští.[202]

Mezi dluhy nemusí být vždy napsány jen peněžní částky, ale také jiné věci. O tom svědčí kšaft Machny od Matěje faráře z roku 1466. V tom oznamuje, že u Skřivanové má v zástavě mosazný rendlík a u faráře špitálského má větší a menší kotlík. Jediný peněžní dluh je vůči Mandě kramářce a to 24 gr. Dále oznamuje, že od poručníků vzala 8, 5 kopy gr. V závěru vše odkazuje svému muži Matějovi a určuje 2 kopy gr. ke sv. Barboře.[203]

Kšaft paní Margarety Zrnové z Lomce pochází z roku 1467. Struktura sdělení je podobná jako u ostatních poručení. Margareta jmenuje poručníkem majetku Jíru Opatovského. Ten má zajistit vyplacení 30 kop gr. pro Staňka, Žákova syna. Pokud by jmenovaný zemřel, tak mají být peníze předány dalším Žákovým dětem. Odkaz na záduší je nedílnou součástí i tohoto kšaftu, a tak je odkázáno k Matce Boží Na Náměti 20 kop gr. Předání peněz v rámci rodiny je zapsáno dále. Jejímu otci má být dáno 5 kop gr. a sestře Martě také 5 kop gr. Jíra Opatovský má dostat vše, co po vypořádání všech vyjmenovaných zůstane. Přímo vypsané dluhy zde nejsou, ale za pohledávky lze považovat finanční a naturální újmu, kterou způsobil Jan Zachrascký Ten ji dle zápisu měl po smrti jejího manžela odvést ze dvora dva koně za 820 gr.

[199] Tamtéž, fol. 83r.
[200] Tamtéž, fol. 132v.
[201] Patrně podkomoří Samuel Valečovský z Hrádku. Viz E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 166.
[202] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 134v.
[203] Tamtéž.

Za pana Alše ji nezaplatil 10 kop gr. za koně a 1, 5 kopy gr. za krávu a pšenici. Dále vzal 30 korců žita k vymlácení a za 7 korců pšenice po 15 gr. měl zaplatit, ale nezaplatil nic. Výčet pokračuje dalšími zvířaty, které vzal. Mezi nimi je vůl za 1, 5 kopy gr. a 5 skopců v ceně 10 gr. za kus. Zjednání práva a zastání našla paní Margareta nejspíše u pana mincmistra.[204] Lze tak soudit dle zápisu na konci kšaftu: „*Svrchupsané věci měl navrátiti jí úsudkem páně mincmistrovým i nevrátil nic.*“[205] Pohledávky nejsou zapsány s vyjádřením, že by šlo o dluhy, ale fakticky se o dluhy jedná. Jednotlivé položky jsou vyčísleny v penězích a je očekáváno jejich vyrovnání. Navíc dle vyjádření: „*…vzal ji po smrti muže jejího ze dvora dva koně.*“[206] vypadá chování pana Jana téměř jako akt proti právu. Není již zpětně určitelné, zda náhodou zmíněnému Janovi Margaretin manžel nedlužil, to by možná vysvětlovalo jeho chování. Naproti tomu ale stojí vyjádření o úsudku pana mincmistra, který se za právo paní Margarety na navrácení jmenovaných zvířat a plodin postavil. Obecně by se dle obsahu poručení mohlo uvažovat o tom, že Margareta měla vyšší sociální status. To lze soudit například z toho, že odkazovala značné částky z jejího dvora na sirotka nebo na záduší. Také ze zvířat (koně, vůl, kráva, skopci) a plodin (žito, pšenice), jež měl pan Jan odvézt, vyplývá, že šlo o bohatší hospodářství. Konečně pak zastání pana mincmistra by se nedalo čekat u prosté ženy.

Odlišnost ženských kšaftů od mužských dokládá kšaft Margarety Plačkové z roku 1470. Zde je opět text napsaný dosti stručně a vyjmenovává jen dlužníky a následně využití peněz z nich získaných. Ješek z Poličan dlužen 7 kop gr., Petr z Křesetic 2 kopy gr. a Duchoň 5 kop gr. Neurčitá je poznámka o 10 zl., přičemž ty nejsou jasně přiřazeny k nikomu z výše uvedených. Peníze z dluhu Petra z Křesetic mají být určeny dle přípisku na záduší. Dluh Duchoňův je přeškrtnutý s přípiskem, že byl vyřešen následujícího roku 1471. Z vypsaných peněz jsou 4 kopy gr. určeny na nový zvon k Vysokému kostelu, Markovi 1 kopa gr. a Vozáně 6 zl. Prostředky, které po vyplacení zůstanou mají být rozdány chudým a na kostely.[207]

Stejně jako Margareta, i Lída Bohuková ve svém pořízení z roku 1471 přikazuje, aby peníze z dluhů byly věnovány chudým. Ona sama nikomu není nic dlužna. Své pohledávky má u Jirka z Výčap ve výši 173 gr. a poté u Kubkové řezníkové ve výši 1 kopy gr. Charitativní odkazy jsou jmenovány i dále v textu, ale už nesouvisí s jmenovanými dluhy. Pro kontext je ale vhodné zmínit alespoň v krátkosti i ty. Různé druhy oblečení jsou rozděleny pro chudé a ženské příslušnice její rodiny. Dary pro církev jsou k Vysokému kostelu 3 kopy gr. b., ke kostelu Na

[204] Tamtéž, fol. 147v.
[205] Tamtéž.
[206] Tamtéž.
[207] Tamtéž, fol. 197r.

Náměti 5 kop gr. b. a knězi Jakubovi také od Náměti 1 zl. a 9 loktů plátna. Pro chudé a do špitálu má být dáno plátno v ceně 40 gr. b. Na nuzné je pamatováno také dále, protože vše, co z majetku zůstane, má být použito opět na koupi sukna.[208] V souhrnném pohledu je patrné, že většinu svých peněz a pohledávek věnovala paní Lída na dobročinné účely nebo k některému z kutnohorských kostelů.

Podobně jako u předešlých žen jsou i v kšaftu Kateřiny Bunkové z roku 1472 peníze z dluhu určeny k záduší. Paní Kateřině dluží sekretář Pavel 70 zl. uh. Tento je určen pánům, aby peníze z něho později dali jako plat ke sv. Barboře. Neznámá dlužná částka vůči Jírovi Choceňskému má být uhrazena poskytnutím prašné peřiny. Závazky a pohledávky byly jmenovány. Tím ale nekončí možnost, jak dále projevit svou štědrost a zbožnost vůči církvi. Kateřina se rozhodla prodat „jiný statek" zlatníku Janovi a jeho manželce za sumu 9,5 kopy gr. Těmito prostředky, jak je psáno, zaplatila dluhy a nechala zhotovit kalich s křišťálovým uzlem ke sv. Barboře.[209] Kalich vyrobený ke sv. Barboře umožňuje ztotožnit tohoto muže se zlatníkem Janem, který je uveden v seznamu zlatníků spolu s podrobnostmi o jeho působení v Kutné Hoře.[210] Podrobněji je dále v textu určeno, jak má být se všemi zmíněnými prostředky naloženo. Z dluhu sekretáře Pavla má být uvolněno 6 zl. uh. na kalich a za zbytek má být koupeno lipoltické zboží od pana Jaroslava. Zakoupeno mělo být pro špitál a ten měl z jeho důchodů platit každý rok 8 zl. kostelníkům, kteří byli u sv. Barbory. Pokud by peníze byly vyčerpány, mají kostelníci koupit jiný a na to je jim dáno 64 zl. a 10 kop. gr. č.[211]

Paní Makuše Vojnová nechala své pořízení sepsat písařem Jakubem roku 1475, avšak v radě bylo předneseno až o rok později. První zapsaná pohledávka je vůči Jírovi Chotěbořskému. Ten od paní Makuše zakoupil dům za cenu 120 kop gr. č. Následuje instrukce, jak mají být využity peníze, které má Jíra vrátit. Prvně má být dáno příští Vánoce na záduší ke sv. Barboře 10 kop gr. č. Tato poznámka je následně přeškrtnuta s tím, že později se jmenovaná rozhodla dát peníze raději na zvon, a to ve stejné sumě. Kostely, k nimž jsou určeny další peníze jsou kostel sv. Jakuba a kostel Matky Boží na Náměti. Ke sv. Jakubu je určeno 5 kop gr. a k Matce Boží také 5 kop gr., vše to mají být groše české široké. Myšleno je také na chudé, protože jim má být čtyřikrát do roka topena lázeň a dostat mají čtyři postavy sukna. Doba je určena na

[208] Tamtéž, fol. 204v.
[209] Tamtéž, fol. 220r.
[210] E. LEMINGER, *Umělecké řemeslo*, s. 9.
[211] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 220r.

období tzv. suchých dnů[212]. Zbývající finance už jsou zapsány u lidí, jimž je Makuše chtěla odkázat. Kačce je určeno 5 kop gr. b., stejně tak Johaně do Malína a pokud by zemřela má peníze dostat matka. Dítěti sestry Papouška 5 kop gr., Ondráčkovi 10 kop gr. č., a pokud by zemřel, má peníze dostat jeho matka. Aničce, zchovance[213] z domu za městem, odkázala 5 kop gr. č., zatímco Trojanovi nakonec nic neodkázala. Makušin původ nebo alespoň její vazby na toto místo by mohl objasnit dar věnovaný kostelu ve Vojnově Městci[214] ve výši 2 kop gr. č. Všechny štědré dary ke kostelům, špitálu či jednotlivým osobám jsou ale podmíněny tím, že by Makuše zemřela. Druhý scénář v případě jejího života je popsán následovně. V případě, že bude stále živá, má dostávat splátky za dům od Jíry Chotěbořského po 10 kopách za rok, a to vždy o Vánocích.[215] Při částce 120 kop a četnosti splácení 10 kop ročně vychází, že dluh by měl být splácen 12 let. Právě z toho důvodu jsou psány instrukce pro dva jmenované případy.

Výše analyzované zápisy ženských kšaftů pocházejí z první památné knihy. Navazující část rozebíraných posledních vůlí bude z knihy s podobným názvem Kniha památná městské rady Registrum flaveum minus. Ta obsahuje zápisy z let 1480–1494 a kšaftů, zvláště těch ženských zmiňující dluhy, je tu výrazně méně a jsou spíše ojedinělou záležitostí.

Kšaft Margarety Šykathanusové byl sepsán v pátek před letnicemi roku 1481 (8. červen 1481)[216]. Toto poslední poručení patří k těm obsáhlejším. Především je zde použita úvodní formule, která je velmi odlišná a mohl ji tak zapsat jiný písař dle svého zvyku. Text je uveden datací, jménem a poté následuje: *„…znajíc krátkost zdraví svého, a přitom také vědouc že nic jistějšího než smrt a nejjistějšího jako hodina smrti.“*[217] Mezi odkazy je polovina pregéřské stolice určena k záduší u oltáře sv. Barbory[218]. Jednalo se pravděpodobně o menší oltář, který dle slov: „*…k záduší oltáře mého u svaté panny Barbory.*“[219] mohla nechat zhotovit přímo Margareta nebo někdo z její rodiny. Právě u něho pak měly být dle přání slouženy mše. Druhou polovinu pregéřské stolice spolu se svým domem a vším co má odkazuje Říhovi erckaféři, jeho manželce a všem dětem. Každý z jeho rodiny má ze jmenovaného dostat jeden díl. Z peněz odkazuje Margareta Doře Šuterové 5 kop gr., a stejně tak i sirotkovi z Kouřimi, jenž u ní

[212] Suché dny jsou postní dny ustanoveny papežem Urbanem II. roku 1095. Dělí rok na čtyři části a jsou to vždy středa, pátek a sobota po první neděli postní, po Letnicích, po svátku Povýšení sv. Kříže a po sv. Lucii. Viz G. FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské,* s. 24–25.
[213] Zchovanec, označení pro domácího služebníka. Viz Heslo *Zchovanec*, in: J. BĚLIČ – A. KAMIŠ – K. KUČERA, *Malý staročeský*, s. 654.
[214] Vojnův Městec, nyní městys nacházející se v Kraji Vysočina, vzdálenost do Kutné Hory 50 km.
[215] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 273r.
[216] G. FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské*, s. 192.
[217] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 47v.
[218] Tento odkaz také viz E. LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 67.
[219] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 47v.

pobývá. Nakonec jmenuje svého dlužníka Hertvíka, povinného uhradit jí 50 kop gr. za zahradu. Tyto prostředky si zatím nechá pro svou potřebu a jejich určení bude teprve upřesněno.[220]

Machna Svíčnice ve svém kšaftu z roku 1483 ustanovuje za své dědice zetě Mikuláše a dceru Bětu. Těm odkazuje domek i veškerý svůj majetek, z něhož mají být uhrazeny její dluhy. Proti neshodám, které by mohly vzniknout dala zapsat, že všechny její dcery dostaly z majetku díl a nemají na něj už žádné právo. V následujícím odstavci je jmenován Valenta perníkář, vůči němuž má Machna dluh ve výši 10 kop gr. Tento text je ale s poznámkou, že je dluh nejspíše vyřízen (přeškrtnutý). Jiní věřitelé nejsou přímo jmenováni, ale je pouze konstatováno, že o nich vědí dcera se zetěm.[221] Bylo tedy spoléháno na to, že její dědicové dluhy vyrovnají, aniž by bylo nutné jména v kšaftu uvádět.

Kšaft Alžběty Vlasatkové z roku 1487 patří mezi obsáhlejší. Po úvodních formulacích přechází k určení dědiců. Tím je určen syn Jakub a má získat všechen movitý i nemovitý majetek. Mezi ten je psán dvůr na Kolmarku a poté také dluh na pivovaře. Kromě majetku jsou mu odkázány v roli věřitele dluhy, které jeho matce lidé dlužili. Syn není nejspíše ještě dospělý, a tak je mu určen poručník Daniel Sudlice. Dlužníky jsou Jan Krbec 16 zl. uh. a Jan Knajslik 13,5 kopy gr. Z posledně jmenovaného má být dáno 7 kop gr. Petrovi Opavskému. Zároveň je u všech uvedeno, že nejsou úročeny. Následující dluhy jsou za pivo a mohou pravděpodobně souviset s jeho prodejem. Nyní uveďme pár takových. Václav Špitálský za 7 sudů piva po 14 gr., pan hofmistr za 14 sudů piva po 14 gr., Lajsková za 16 sudů piva po 14 gr. a hutmanka[222] z Adrapsov za 17 sudů po 14 gr.. Mimo piva také dlužil Jan postřihač půl kopy gr. za seno a jeho žena 14 gr. Tlustá Kateřina byla dlužna za korálový páteř[223] 70 gr. Tyto peníze za Kateřinu zaplatila Vítové kramářce právě Alžběta Vlasatková. Svému synu a jeho poručníku uložila, aby koupili za 6 zl. uh. ke sv. Barboře kalich a Danielovi jako poručníku odkazuje 10 kop gr. č. Po těchto úkonech je zapsán dluh Alžběty ve výši 1 kopy gr. Tento dluh je u Filípkové, které tuto pohledávku odkázal nebožtík Vítek. Dluh patrně nesplatila jen za sebe, protože na jeho splacení Filípkové určila 7 kop gr. Kopu dlužila ona sama a zbylé peníze mohl dle kontextu Vítku nebožtíkovi dlužit Jíra Holý v sumě 6 zl. uh. Stejně tak dlužil i Jiřík, zeť Alžběty, rovněž 6 zl. uh. Tyto přesuny peněz a odkazy dluhů na jiné osoby působí i v textu poněkud chaoticky. Pro potvrzení, že Alžběta splatila dluhy i za dva jmenované, hovoří převod peněz z uherských

[220] Tamtéž.
[221] Tamtéž, fol. 87r.
[222] Hutman, strážný nebo osoba vykonávající dohled v dole. Viz Heslo *Hutman*, in: Josef JUNGMANN, *Slownjk česko-německý Josefa Jungmanna. Djl I. A–J*, Praha 1835, s. 784.
[223] Páteř, označení pro růženec. Viz Heslo *Páteř*, in: J. BĚLIČ – A. KAMIŠ – K. KUČERA, *Malý staročeský*, s. 296.

zlatých na groše. Uvažujeme-li, že jeden uherský zlatý měl v té době hodnotu něco k 30 gr. č.[224], tak je v tomto případě nejasnost možno vyvrátit. K sepsání kšaftu došlo o první neděli postní na svátek přenesení sv. Václava.[225] Přesné datum je tedy 4. března 1487.[226] Pouze pro kontext je dobré upozornit na kšaft manžela Vlasatkové pana Martina Vlasatky, který nechal sepsat kšaft ve své nemoci již dříve. V něm odkazoval mincířský lůn na Vlašském dvoře svému synu Jakubovi. Ten ho neměl prodávat ani zastavovat a z jeho výnosu splatit dluh své sestře Martě.[227] Mimo to je Martin Vlasatka zapsán mezi pivovarníky v přehledech roku 1474.[228]

Testament Marty Mlýnkové je uveden v zápisech roku 1488. Formální část opět hovoří o nemoci, ale zároveň je zdůrazněna zdravá mysl. Samotné sdělení začíná až určením peněz pro vnučku Aničku. Celkový obnos je 100 kop gr. č., ale má je dostat až: „*…k letům přijde a k stavu manželskému*.“[229] Tyto má dostávat po 50 kopách každý rok. Mezi zajímavosti patří bohatá výbava, která je přesně jmenována. Jedná se o jeden pás stříbrný a druhý pozlacený, věnec perlový, deset misek cínových, 5 největších konví a dva měděnce. Jako vybavení do ložnice také čtyři peřiny, čtyři polštáře a dvacet prostěradel. Získání výše psaného obnosu a věcí nebylo automatické. Jestliže se vdá s vůlí, a tedy se souhlasem přátel, má vše dostat. Pokud by s jejím vdáváním nesouhlasili a ona by se vdala svévolně, má ji být dána pouze výprava a nic jiného. V instrukcích je myšleno i na Aniččinu případnou smrt. Pokud by k ní došlo, tak má z jejich peněz dostávat otec Lankaš 50 zl. po 10 zl. každý rok.[230] Zbylé peníze jsou určeny ke kostelu sv. Jakuba, ke sv. Barboře a k Náměti. Ke každému je určeno 50 zl., které mají být dávány po 20 zl. každý rok a jmenované cennosti, původně pro vnučku, by získala Martina dcera. Postupně text přechází k určení dědiců dalších věcí, zejména domu a zahrady. To všechno je poručeno dceři a jejímu muži Matějovi. Podrobnosti prozrazují, že nejspíše nešlo o harmonické soužití, i když samozřejmě mohlo jít pouze o pojistku, aby se ke své ženě dobře choval. V případě že: „*…pakliby ona majíc nátisky od Matěje muže svého odešla pryč od něho s ním se býti nemohuc.*“[231] má dostat vše jen ona. Jestli že by ale ona sama měla zemřít, tak má dát půlku Aničce a druhou může dát svému muži na záduší nebo komukoliv chce. Umírající Marta téměř ke konci pamatuje na svou sestru Hanušovou, které má být dáno 10 kop gr. č. po

[224] Petr VOREL, *Peněžní oběh ve střední Evropě na přelomu 15. a 16. století ve světle nálezu zlatých a stříbrných mincí z obce Chmelík*, Východočeský sborník historický 15, 2008, č. 1, s. 69.
[225] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 141v–142r.
[226] G. FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské*, s. 179.
[227] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 110v.
[228] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 244r.
[229] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 152v.
[230] Tamtéž.
[231] Tamtéž, fol. 153r.

2 kopách ročně a Človíčkovi 5 kop gr. Po obsáhlých informacích jsou přehledně jmenovány lidé, kteří mají vůči Martě závazek. Václav Alder 62 zl. uh. a poté ještě dalších 50 zl. Nebožtík Mikuláš hofmistr 18 zl. a tentýž pak ještě 8 zl. za loj k dolu. Hutman z Fratů opět za loj k dolu v sumě za 4 kopy. Pech řezník 6 kop, Valentin řezník 5 kop, a nakonec dluh za dům, který koupil za 28 kop Spálený od hloušecké fortny. Na konci jsou určeni poručníci, mezi nimiž je i jeden z dlužníků Václav Alder.[232] Tento kšaft je velmi podrobný a určuje mnohé varianty při nakládání s majetkem. Dle cenností a výše zmiňovaných financí byla paní Marta velmi dobře situována a mohla do svého posledního poručení zařadit značný majetek. Dlužníci jsou i zde vyjmenování v přehledném seznamu, ale na rozdíl od některých předchozích kšaftů není jednoznačně napsáno, jak mají být tyto prostředky využity. Pouze podrobnosti o loji do dolů by mohly dávat tušit, že ona sama mohla loj prodávat nebo ho prodával manžel, který již patrně nežil.

V jednotlivých zkoumaných zápisech jsme nyní mohli vidět pro změnu pouze ženy. Nejprve byla stručně osvětlena jejich situace z pohledu práva a následně došlo na konkrétní kšafty. V těch je oproti mužským, alespoň v našem případě, znatelně více odkazů celých pohledávek ke kostelům a na chudé. Dále byly uvedeny zcela rozdílné statusy testátorek. V několika případech byl samotný text stručný, bez výčtu majetku a pouze s dluhy menších částek. V jiných situacích bylo možno pozorovat vyšší socioekonomický status a postavení mnohdy s přihlédnutím k rodinným vztahům.

[232] Tamtéž.

5 Geografické okruhy

V jedné z úvodních kapitol byla uvedena teorie tržních zón. Nyní v této části bychom se rádi pokusili o zhodnocení lokalit, které se v testamentech objevily z hlediska těchto okruhů. V kšaftech samozřejmě nemusejí všechny dluhy souviset s obchodem, ale porovnání míst odkud pocházeli dlužníci a věřitelé s obchodními okruhy přesto může být přínosné. Předem je nutné zmínit, že u většiny osob nebylo bližší určení lokality, a tak se mohlo jednat o obyvatele města. Některé lokality uvedené v tabulce se vyskytly jen jednou. S tím souvisí problém, jenž je třeba znovu zdůraznit. Vycházíme zde z několika desítek testamentů a takto úzký výřez nelze brát jako nosný pro všeobecnou interpretaci. Další překážkou je mimo jiné identifikace názvů míst s těmi dnešními, protože některá již mohou mít pozměněný název nebo jich existuje více. Jednoznačné potvrzení je bez dalších podrobností obtížné. Proto zde nejsou uvedena pojmenování, jejichž přesnější určení není možné.

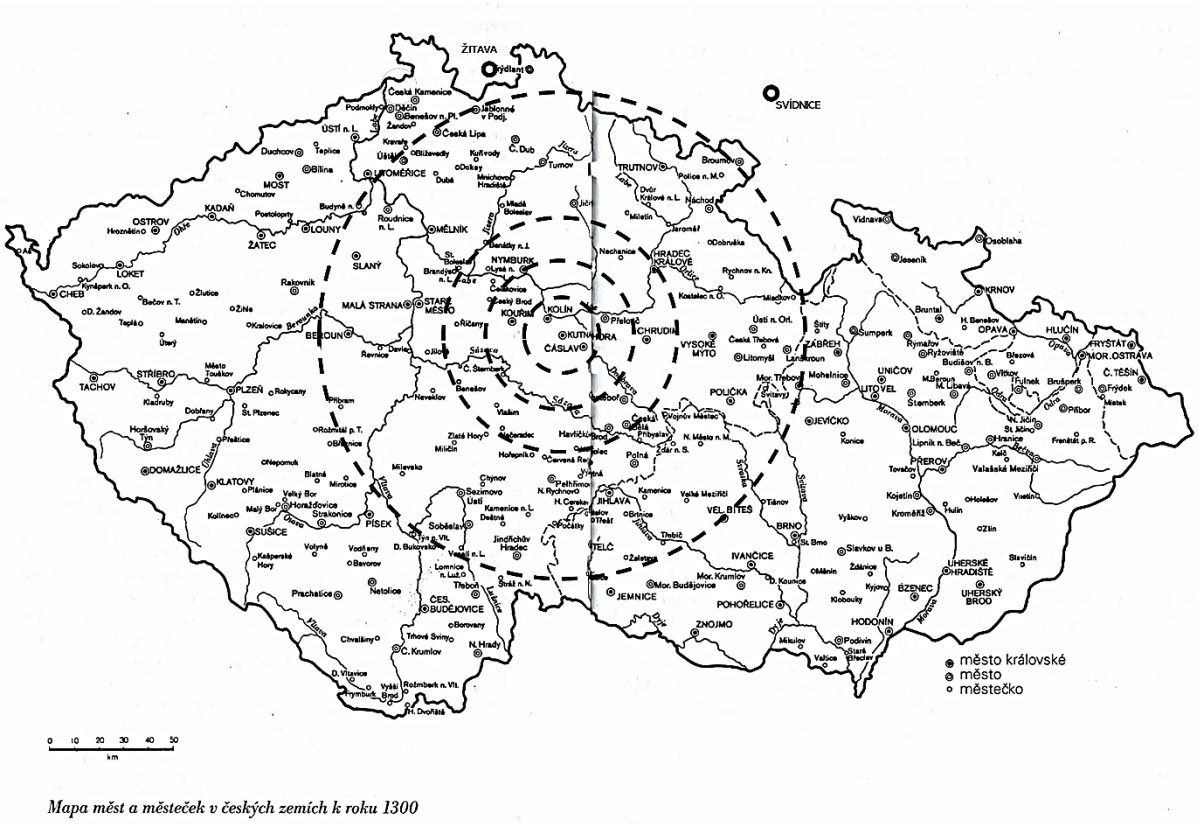

Obrázek 2*:* Mapa s vyznačenými okruhy (převzato z František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 68–69. upraveno)

Na předložené mapě můžeme sledovat okruhy s poloměrem 15, 30, 50 a 100 km vytvořené kolem Kutné Hory. Tyto vzdálenosti vycházejí ze studie T. Klíra uvedené v jedné z předešlých částí, která se touto problematikou zabývala.[233] Pro přehlednější orientaci je níže tabulka, kde jsou vypsané lokality spolu s jejich rámcovým zařazením do příslušné kategorie a se vzdáleností od výchozího bodu. Tato délka je pro zjednodušení měřena vzdušnou čarou, protože trasy obchodních cest nejsou v této chvíli hlavním zájmem práce.

Tabulka 1: Lokality se vzdáleností a zařazením

Název	**Vzdálenost (vzdušná)**	**Rádius**	**Název**	**Vzdálenost (vzdušná)**	**Rádius**
Kolmark, Cech, Pách, Hloušky	do 2 km	0–3 km	Řeplice[234]	18 km	15–30 km
Přítoky	2 km	0–3 km	Starkoč	17 km	15–30 km
Kaňk	2,3 km	0–3 km	Kouřim	22 km	15–30 km
Poličany	2,7 km	0–3 km	Bělá	22 km	15–30 km
Grunta[235]	2,9 km	0–3 km	Přelouč[236]	23 km	15–30 km
Malín	3,1 km	3–15 km	Poděbrady	24 km	15–30 km
Libenice	4 km	3–15 km	Zruč n. Sáz.	26 km	15–30 km
Hlízov	4, 2 km	3–15 km	Ledeč n. Sáz.	29 km	15–30 km
Dolany	4, 4 km	3–15 km	Nymburk	31 km	30–40 km
Miskovice	4, 6 km	3–15 km	Český Brod	32 km	30–40 km
Křesetice	4, 6 km	3–15 km	Chrudim	37 km	30–40 km
Církvice	4, 9 km	3–15 km	Chotěboř	39 km	30–40 km
Pucheř	5, 4 km	3–15 km	Německý Brod[237]	45 km	40–50 km
Vysoká	6, 5 km	3–15 km	Praha	61 km	50–100 km
Svatý Mikuláš	7, 5 km	3–15 km	Jihlava	65 km	50–100 km
Svatá Kateřina	7, 6 km	3–15 km	Mělník[238]	72 km	50–100 km
Chotusice	9 km	3–15 km	Turnov	71 km	50–100 km
Čáslav	9, 7 km	3–15 km	Příbram	96 km	50–100 km
Kolín	10 km	3–15 km	Brno	128 km	>100 km
Výčapy	13 km	3–15 km	Žitava	110 km	>100 km
Libodřice	14, 3 km	3–15 km	Most	131 km	>100 km
Hoštice	16 km	15–30 km	Svídnice[239]	132 km	>100 km
Zbraslavice[240]	16, 5 km	15–30 km	Znojmo	133 km	>100 km

[233] J. KLÁPŠTĚ – T. KLÍR – I. ŠTEFAN (edd.), *Krajina středověké Prahy*, s. 528–530.
[234] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 257r.
[235] Tamtéž, fol. 111v.
[236] Tamtéž, fol. 246r.
[237] Tamtéž, fol. 35v.
[238] SOkA KH, AM KH, kn. 8, RFM, fol. 138v.
[239] Zde za předpokladu varianty o slezské lokaci.
[240] SOkA KH, AM KH, kn. 7, RRP, fol. 95v.

Obecně lze k vypsaným místům sdělit, že se nejčastěji v analyzovaných seznamech objevuje Čáslav, Kolín a Kouřim. Ostatní uvedené se vyskytují spíše v jednotkách zápisů. Okruhy, do kterých jsou dle daných kritérií zařazeny, nejsou pevně dané a jistě mezi nimi byla určitá prostupnost. Přestože se jedná o malý vzorek, je možné dle tabulky zjistit, že největší podíl mají lokality v zóně do 10 km a s přibývajícím odstupem zastoupení ostatních slábne. Na rozdíl od obchodních vztahů mohly hrát svou úlohu při půjčování finančních prostředků příbuzenské nebo přátelské vazby, a to mohlo ovlivnit oblasti, ze kterých peníze pocházely. Tato okolnost ale zohledněna není, protože pro přesnější zpracování chybí detailnější informace, které už v zápisech nejsou vždy uvedeny.

Vyjmenovaná místa zajisté nepostihují všechny lokality, které byly v ekonomickém kontaktu s Kutnou Horou. Přesto ale může být užitečné aplikovat teorii trhů na geografické rozložení dluhů, neboť finanční závazky a obchod se vzájemně prolínají. Tento výzkum by byl jistě přínosnější, pokud bychom měli k dispozici násobně více posledních vůlí. Ani to ale není zárukou úspěchu, protože součástí kšaftu nemusel být jmenovitý seznam dluhů. Ten se mohl uvést jinde (samostatně, ústně) a pro nás je díky tomu tato důležitá informace často ztracena.

6 Možnosti dalšího bádání

Využití kutnohorských kšaftů a zápisů v pamětních knihách jako pramene ke středověkým dějinám není rozhodně touto prací vyčerpáno. V tomto textu byla oblast zájmu zejména na dluhy, ale to neznamená, že se již vše, co bylo možné objevit, nenalezlo. Bohatost tkví především ve specifickém charakteru tohoto místa, které bylo a je spojeno s těžbou stříbra. To je jeden z hlavních aspektů ovlivňujících vše, co se v tomto městě dělo.

Testamenty zahrnuté do výzkumu nepředstavují celý soubor těch, které se vážou ke Kutné Hoře. Za zmínku jistě stojí samostatná Kniha kšaftů z let 1489–1544. Z chronologického hlediska se částečně prolíná s pamětními knihami. Na rozdíl od nich ale slouží pouze tomuto jednomu účelu. Kšafty v této knize jdou souvisle za sebou a mezi testátory se dají nalézt i významnější lidé. Mezi ty se řadí písaři, kněží, kaplani, ale také nižší šlechta. [241]

Zatím byly zmíněny jen kutnohorské knihy, ale nutno je jmenovat i Kaňk. Jeho historie byla úzce spjata právě s Kutnou Horou. Počátkem 14. století byl Kaňk jejím předměstím a bydleli zde lidé, jejichž práce souvisela s těžbou.[242] Právě díky příchodu mnoha lidí se vyostřovaly spory mezi Kutnou Horou a Kaňkem a ze strany kaňkovských vzrůstaly snahy získat samostatné postavení. Právě díky růstu důležitosti byly na Kaňku vedeny městské knihy.[243] Již v nich je možné najít jednotky zápisů posledních vůlí. Samostatnou knihou určenou kšaftům následně byla Kniha testamentů vedená od roku 1505.[244] Bohužel díky malému počtu zápisů se snižuje možnost jejich širšího využití.[245]

V tomto krátkém přehledu bylo uvedeno několik dalších archivních pramenů, které mohou v budoucnu posloužit jako podklad pro další výzkum. Možností pohledu na ně je mnoho a záleží jen na budoucích badatelích a jejich nápadech.

[241] SOkA KH, AM KH, kn. 403, Kniha kšaftů,1489–1544.
[242] L. VANĚK – M. KAPAVÍKOVÁ, *Průvodce po archivních*, s. 88.
[243] SOkA KH, AM Kaňk, kn. 26, Kniha památná,1492–1558.
[244] SOkA KH, AM Kaňk, kn. 82, Kniha testamentů, 1505–1591.
[245] M. BISINGEROVÁ – V. VANĚK, *Pozdně středověké testamenty*, s. 218.

Závěr

Primární cíle jsme si stanovili již v úvodu této práce a souvisely zejména s pokusem o rekonstrukci ekonomických vazeb měšťanů na základě jejich kšaftů zapsaných v památných knihách kutnohorské městské rady. Po zevrubném zkoumání a analýze mnoha jednotlivých zápisů je nyní čas na zodpovězení kladených otázek a vyhodnocení metod využitých při jejich řešení.

Jedním z témat našeho zkoumání bylo zjištění aktivit osob pořizujících svou poslední vůli. V mnohých situacích k tomu velice pomohly přípisky u dluhů nebo písemné vyrovnání se s obchodním partnerem. Ve více případech jsme se tak setkali s obchodníky se slanečky, pivem či vínem. Mohli jsme dále zjistit obchodní partnery, cenu prodávaného zboží nebo systém přerozdělování zisku mezi společníky. Na několika místech byly odhaleny i výchozí a cílové lokace, odkud a kam se jednotlivé artikly vozily. Příkladem je obchod se slanečky, kdy se nakupovaly od obchodníka z Mostu. V jiné situaci šlo naopak o určení místa, kam a komu slanečci putovali. Mezi odběrateli se objevilo několik osob přímo z Kutné Hory, ale také z Kolína nebo Čáslavi. Obdobný postup byl zvolen i v případě vína, kdy šlo o poznání jeho druhu a společně s tím i odběratelsko-dodavatelských vztahů. Zjišťujeme tak například bílé víno dovážené z Jihlavy a jeho následný prodej do Poděbrad nebo Prahy, za který následně vznikly několika lidem dluhy.

Několik textů se nezabývá obyčejnými předměty obchodu, ale jde o specifické suroviny týkající se hornictví a hutnictví. Příkladem je testament, ve kterém vystupují postavy známé pro svoje aktivity týkající se získávání stříbra z mědi metodou tzv. ságrování. Tomu odpovídají i dluhy vzniklé za olovo nebo dřevo a stejně tak finanční závazky později splácené mědí. Přímou souvislost s mědí bylo možné najít rovněž u věřitele Erazima z Prahy. Ten měl půjčovat hotové peníze a následně požadovat splacení půjček mědí, s níž se dále obchodovalo.

Kromě obchodníků s různými předměty a surovinami jsme se zaměřili i na několik řemeslníků. Díky podrobnému rozboru jejich posledních vůlí mohlo být zjištěno řemeslo, kterému se věnovali a následně i dluhy nebo závazky s tím související. Uvést lze příklad koželuha Mikuláše, u něhož je majoritní část všech pohledávek a závazků spojena s výkonem práce. Lokality jeho věřitelů sahají jen do nedalekého Kolína. Vzdálenější místa nenajdeme ani u ševce Martina Pinkase, který dluží do Čáslavi. Naopak u více specializovaných řemeslníků je možné nacházet odlehlejší místa, což lze vysvětlit právě užším zaměřením při dané produkci. To můžeme opět doložit konkrétním příkladem, kterým je testament Jíry nožíře. V něm se

objevuje dluh přímo za nože v Praze u Matky Boží nebo v jiných lokalitách bez bližšího popisu. Z těch lze uvést Miskovice, Ledeč, Znojmo nebo Jihlavu.

Kromě mužů v roli testátorů nás zajímaly i ženy. Primárně šlo o popis rozdílných přístupů k vyrovnávání dluhů, sekundárně pak o uvedení majetkové základny a, kde to bylo možné, také o nastínění rodinných poměrů. Signifikantním rozdílem při řešení pohledávek bylo určení těchto prostředků ke kostelům nebo na chudé. To je významná změna oproti mužům, u nichž podobné chování není pozorovatelné. Blíže jde rovněž uvést užití peněz na výrobu nového zvonu nebo platy kostelníkům k jednomu z kutnohorských chrámů. V otázce poskytování půjček se ukázal i dluh pana Rožmberka, který je zavázán měšťance ze známého rodu Názů. Část kšaftujících žen byla v době pořízení testamentu vdovami, což ovlivňovalo i jejich majetkové záležitosti. V této situaci matka často zastávala klíčovou roli ve výchově a péči o své děti. V několika textech se proto setkáváme s odkazy určenými dcerám či vnučkám, někdy podmíněnými jejich řádným chováním nebo poslušností vůči vůli zůstavitelky v otázce sňatku.

Přenesení zájmu z jednotlivých závětí na všeobecnější rovinu představovalo jádro části zabývající se geografickým rozložením dluhů. To bylo realizováno na základě míst, odkud pocházely osoby ze seznamu dlužníků. Většinu z nich tvořili lidé bez uvedení místa, což vedlo k předpokladu jejich příslušnosti ke Kutné Hoře. Nejčastěji po nich se dle očekávání objevovala jména předměstí a lokalit v blízkém okolí. S rostoucí vzdáleností četnost klesala, a některá místa se tak vyskytla pouze v jednom zápise. To představuje rozdíl oproti předchozím záznamům, kde byly bližší lokality uváděny ve více případech.

Na provedených analýzách jsme ověřili využitelnost tohoto typu pramene pro výzkum ekonomických aktivit a obchodních vztahů v různých vzdálenostech. Vyřešení otázek a problémů kladených v úvodu bylo v mnoha případech možné, avšak zároveň se ukázalo, že výsledky výrazně závisí na konkrétním zápisu a jeho informační hodnotě. Přesto se podařilo splnit většinu stanovených cílů, a nyní je na dalším výzkumu, aby rozšířil zaměření na jiná města nebo dokonce širší vybrané území.

Summary

The bachelor thesis focuses on the analysis of the late medieval last wills of the burghers of Kutná Hora. These texts were analysed from the point of view of the debts they contained, and on the basis of them an attempt was made to reconstruct the economic ties of the individual testators and, together with this, a possible geographical distribution of debts was outlined. After the analysis, it is now possible to proceed to answer the questions and, on the basis of the information found, to determine whether the wills are suitable for the realisation of similar objectives.

In the course of the work, the attributions for individual debts proved to be very important. Many significant findings could thus be made on the basis of them. Examples include several merchants of herrings, beer or wine. It was thanks to the notes on the sums of money that it was possible to find out the prices of the items sold and bought and in several cases even to reconstruct consumer-customer relations. To give an idea, a merchant who bought herrings from a supplier in Most. Similarly, another trader was found to have supplied them locally. Apart from Kutná Hora, these are the towns of Kolín or Čáslav.

However, the study did not only look at traders of common raw commodities, but also at those whose activities were related to mining and silver mining. Thus, one last will found many liabilities related to the process by which silver is extracted from copper ore. But lead is needed for this, and this was one of the items for which the testator incurred a debt. Similarly, a debt for wood or an obligation to a copper merchant may be related to this activity.

In addition to the above, we have attempted and analysis of the testaments of Kutná Hora craftsmen. Among them one can find shoemakers, tanners, linen makers or also a knifemaker. Less specialised craftsmen such as tanners or shoemakers often had persons in their lists of debtors or creditors who were directly related to a particular profession. On the other hand, the knifemaker in our case had debts for knives as far away as Prague at the Mother of God and others without note also in Ledeč, Znojmo or Jihlava.

A separate section was dedicated to women. It was about answering questions about different attitudes to debt, and especially to debt. The contrast between the behaviour of men and women was evident. The latter referred their debts to churches for the poor or for similar purposes. Apart from this, this section was concerned with determining the status of individual women and where there was sufficient information, also the recognition of the testator as guardian of her children or grandchildren.

Common features of a major portion of the debts were persons related to the person who had the will made. People of the same trade or profession acting as guardians, witnesses to the entry, or debtors or creditors were a similar phenomenon.

All the information on the locations was used in the chapter on the geographical distribution of debts. The theory of markets and trade zones was applied to the locations, where we could observe the share of each location as a function of distance. Most locations were located in the vicinity of Kutná Hora and the number of mentions of locations decreased rapidly with increasing distance, down to one mention for one city.

Despite the fact that it depended on each individual entry how valuable information it provided, the possibility of using this type of source for economic insight was successfully verified. With the success of the analyses performed, it will be possible to use other testaments and attempt to compare several cities or even broader regions.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Vydané:

ČELAKOVSKÝ Jaromír (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. II. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419*, Praha 1895.

JIREČEK Hermenegild – JIREČEK Josef (edd.), *M. Brikcího z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536*, Praha 1880.

KAPAVÍKOVÁ Marie – VANĚK Lubomír (edd.), *Volba Vladislava Jagellonského českým králem. Edice pamětního zápisu v kutnohorské knize sentencí z roku 1471,* Kutná Hora 1972.

Nevydané:

SOkA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, kn. 7, Kniha památná městské rady Registrum rubeum parvum, 1462–1478.

SOkA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, kn. 8, Kniha památná městské rady Registrum flaveum minus, 1480–1494.

SOkA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, kn. 9, Kniha památná městské rady Registrum flaveum maius, 1495–1515.

SOkA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, kn. 10, Kniha památná městské rady Registrum Liber memorabilium, 1515–1527.

SOkA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, kn. 363, Kniha trhová Liber hereditatum rubeus maior, 1479–1514.

SOkA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, kn. 403, Kniha kšaftů, 1489–1544.

SOkA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, fond Archiv města Kaňk, kn. 26, Kniha památná, 1492–1558.

SOkA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, fond Archiv města Kaňk, kn. 82, Kniha testamentů, 1505–1591.

Literatura

BĚLIČ Jaromír – KAMIŠ Adolf – KUČERA Karel, *Malý staročeský slovník. Příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách*, Praha 1979.

BISINGEROVÁ Marie – VANĚK Vojtěch, *Pozdně středověké testamenty z Kutné Hory, Kaňku a Čáslavi a jejich dochování v kutnohorském archivu*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky, Praha 2006, s. 211–219.

BOROVSKÝ Tomáš, *„Zu der Ere Gots und meiner Seele zu Selikeit ". Odkazy brněnských měštanů církevním institucím v letech 1410–1530*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univertizy C 46, 1999, s. 79–96.

DYGO Marian, *Strukturen und Konjunkturen in der Wirtschaft der ostmitteleuropäischen Länder im 14.–15. Jahrhundert*, in: Marian Dygo – Sławomir Gawlas – Hieronim Grala (edd.), Ostmitteleuropa im 14.–17. Jahrhundert – eine Region oder Region der Regionen?, Warszawa 2003, s. 61–80.

FEJTOVÁ Olga – JÍŠOVÁ Kateřina, *Měšťanské testamenty jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky, Praha 2006, s. 15–27.

FRIEDRICH Gustav, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha – Litomyšl 1997.

GEBAUER Jan, *Slovník staročeský. Díl II. K–N*, Praha 1970.

HILL Thomas, *Die Stadt und ihr Markt. Bremens Umlands – und Aussenbeziehungen im Mittelalter (12.-15. Jahrhundert)*, Stuttgart 2004.

HOFFMANN František, *České město ve středověku*, Praha 1992.

TÝŽ, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009.

HOFFMANOVÁ Petra, *Rodina v 16. století z pohledu testamentů královského města Louny*, in: Michaela Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech v raném novověku (=Acta Universitatis Purkynianae 55, Philosophica et historica 4, Studia historica 4), Ústí nad Labem 2000, s. 107–122.

HOFMANN Gustav, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň 1984.

HOUDKOVÁ Jarmila, *Obchod s kutnohorskou mědí v druhé polovině 15. století*, in: Lubomír Vaněk (ed.), Příspěvky k dějinám Kutné Hory, sv. 1, Praha 1960, s. 87–102.

HRUBÁ Michaela (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku* (=Acta Universitatis Purkynianae 55, Philosophica et historica 4, Studia historica 4), Ústí nad Labem 2000.

TÁŽ, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle". Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době,* Ústí nad Labem 2002.

TÁŽ, *Možnosti (a limity) studia měšťanských testamentů 15. a 16. století na příkladu měst severozápadních Čech*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky, Praha 2006, s. 29–37.

TÁŽ, *Zvonění na sv. Alžbětu*. *Odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011.

JANÁČEK Josef, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959.

TÝŽ, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

JANOTKA Miroslav – LINHART Karel, *Zapomenutá řemesla. Vyprávění o lidech a věcech*, Praha 1984.

JÍŠOVÁ Kateřina – DOLEŽALOVÁ Eva (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky*, Praha 2006.

JÍŠOVÁ Kateřina (rec.), *Thomas Hill, Die Stadt und ihr Markt. Bremens Umlands – und Aussenbeiziehungen im Mittelalter (12.–15. Jahrhundert)*, Pražský sborník historický 34, 2006, s. 272–276.

JUNGMANN Josef, *Slownjk česko – německý Josefa Jungmanna. Djl I. A–J*, Praha 1835.

TÝŽ, *Slownjk česko – německý Josefa Jungmanna. Djl III. P–R*, Praha 1837.

KAAR Alexandra, *The "Golden City" under Embargo,* Central European History 54, 2021, č. 3, s. 447–465.

KAPAVÍKOVÁ Marie, *Kutnohorské radní knihy z let 1462–1527 a městská správa v tomto období*, Sborník archivních prací archivu ministerstva vnitra 23, 1973, s. 106–155.

KEJŘ Jiří, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958.

TÝŽ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.

KLÁPŠTĚ Jan – KLÍR Tomáš – ŠTEFAN Ivo (edd.), *Krajina středověké Prahy*, Praha 2024.

KOTYZA Oldřich – PEJML Karel – SLÁDKOVÁ Jana, *Několik poznámek ke kolísaní klimatu v Čechách 14. a 15. století*, Archeologia historica 15, 1990, s. 511–516.

KŘEPELKOVÁ Anita, *Havířský pořádek v Kutné Hoře do roku 1547*, in: Lubomír Vaněk (ed.), Příspěvky k dějinám Kutné Hory, sv. 1, Praha 1960, s. 37–70.

LEMINGER Emanuel, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Kutná Hora 2003.

TÝŽ, *Stará Kutná Hora. Část 2. Dějiny*, Kutná Hora 2006.

TÝŽ, *Umělecké řemeslo v Kutné Hoře*, Kutná Hora 2015.

MACEK Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526). Díl 1. Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992.

TÝŽ, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526). Díl 3. Města*, Praha 1998.

MALANÍKOVÁ Michaela, *Několik poznámek k ženským testamentům v pozdně středověkém Brně*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky, Praha 2006, s. 139–143.

TÁŽ, *Materiální kultura brněnských domácností 15. století v zrcadle testamentů*, Brno v minulosti a dnes 25, 2012, č. 1, s. 61–78.

MOLENDA Danuta, *Mining towns in Central-Eastern Europe in feudal times*. *Problem outline*, Acta Poloniae historica 34, Warszawa 1976, s.165–188.

NODL Martin, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (edd.), Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky, Praha 2006, s. 73–85.

Ottův slovník naučný, XX, Praha 1903.

Ottův slovník naučný, XXVI, Praha 1907.

PEŠEK Jiří, *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*, Opera Historica 1, 1991, č. 1, s. 30–42.

Příruční slovník jazyka českého. Díl I. A–J, Praha 1935–1937.

RAK Petr, *Inventarizace pozůstalostí v předbělohorském Chomutově*, in: Michaela Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech v raném novověku (=Acta Universitatis Purkynianae 55, Philosophica et historica 4, Studia historica 4), Ústí nad Labem 2000, s. 35–53.

SEDLÁČEK August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl 12. Čáslavsko*, Praha 1900.

ŠIMEK Eduard, *Obyvatelstvo Kutné Hory v druhé polovině 15. století*, in: Lubomír Vaněk (ed.), Příspěvky k dějinám Kutné Hory, sv. 1, Praha 1960, s. 71–86.

ŠIMEK Josef, *Ze kšaftů kutnohorských (1544-1577)*, Český lid 25, 1925, č. 1, s. 191–195.

ŠIMEK František, *Slovníček staré češtiny*, Praha 1947.

ŠTAJNEROVÁ Michaela, *Litoměřické testamenty z let 1527–1576 jako pramen k dějinám rodinných struktur*, in: Michaela Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech v raném novověku (=Acta Universitatis Purkynianae 55, Philosophica et historica 4, Studia historica 4), Ústí nad Labem 2000, s. 87–106.

ŠTROBLOVÁ Helena – ALTOVÁ Blanka (edd.), *Kutná Hora*, Praha 2000.

ŠTROBLOVÁ Helena, *Úloha peněžních hotovostí v odkazech kutnohorských měšťanů na přelomu 15. a 16. století*, Zprávy Krajského muzea východních Čech 7, 1980, č. 1, s. 21–25.

VANĚK Lubomír – KAPAVÍKOVÁ Marie, *Průvodce po archivních fondech a sbírkách*, Kutná Hora 1969.

VANĚK Lubomír (ed.), *Příspěvky k dějinám Kutné Hory*, sv. 1, Praha 1960.

VOREL Petr, *Peněžní oběh ve střední Evropě na přelomu 15. a 16. století ve světle nálezu zlatých a stříbrných mincí z obce Chmelík*, Východočeský sborník historický 15, 2008, č. 1, s. 67–102.

Seznam zkratek

AM Kaňk = Archiv města Kaňk (fond)

AM KH = Archiv města Kutná Hora (fond)

fol. = folio

gr. = groše

gr. b. = groše bílé

gr. č. = groše české

gr. míš. = groše míšeňské

kn. = kniha

pag. = pagina, stránka

r = recto (přední část folia)

RFM = Kniha památná městské rady Registrum flaveum minus (1480–1494)

RRP = Kniha památná městské rady Registrum rubeum parvum (1462–1478)

s. = strana

SOkA = Státní okresní archiv

v = verso (zadní část folia)

zl. = zlatý

zl. uh. = zlatý uherský

Seznam vyobrazení

Seznam tabulek

Tabulka 1: Lokality se vzdáleností a zařazením 58

Seznam obrázků

Obrázek 1: Počty zápisů v jednotlivých knihách z let 1462–1527 (převzato od M. KAPAVÍKOVÉ, Kutnohorské radní knihy, s. 118.) 23
Obrázek 2: Mapa s vyznačenými okruhy (převzato z František HOFFMANN, Středověké město v Čechách a na Moravě, Praha 2009, s. 68–69. upraveno) 57